

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta sociálních studií
Katedra politologie

Ivo Přikryl (UČO 38474)
Politologie – Sociální práce sociální politika
Bakalářské kombinované studium
Imatrikulační ročník 2001

Českobratrská církev evangelická a opoziční projevy vůči normalizačnímu režimu

Bakalářská práce

V Brně 30.12.2006

OBSAH:

1. Úvod, motivace k tématu.....	5
2. Vývoj politické situace v ČSSR (ČSR) v letech 1948-1989.....	7
2.1. Normalizace....	9
3. Opozice a disent v Československu.....	13
3.1. Pojem opozice.....	13
3.2. Opozice v Československu šedesátých let.....	14
3.3. Opoziční proudy v ČSSR v letech normalizace.....	15
3.4. Nejvýznamnější post-normalizační opoziční struktury.....	16
4. Vztah církev a komunistický stát.....	18
4.1. Marxismus a náboženství.....	19
4.2. Křesťanské církve v komunistickém československu.....	21
5. Českobratrská církev evangelická.....	22
6. Nová orientace.....	25
6.1. Vznik hnutí Nová orientace.....	25
6.2. Etapy ve vývoji Nové orientace.....	26
6.2.1. Nová orientace v letech 1958-1968.....	27
6.2.2. Nová orientace v období normalizace.....	29
6.2.3. Nová orientace a Charta 77	37
6.3. StB a činnost zaměřená na Novou orientaci.....	40
7. Závěrem: Nová orientace a odkaz dnešku.....	43
8. Příloha č.1: prohlášení „Synod svému národu“	46
9. Seznam použité literatury	48

Počet slov (bez příloh): 11658

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, na základě svých vědomostí a s použitím uvedených literárních pramenů

V Brně, dne 30.12.2006

.....
Ivo Přikryl

Poděkování:

Dovoluji si touto cestou poděkovat panu Mgr. Janu Šimsovi za ochotně poskytnuté rozhovory, důležité informace i za zapůjčení materiály. Taktéž děkuji prof. Milanu Balabánovi za rozhovor, který mi poskytnul.

Současně děkuji Mgr. Jakubovi Šedo za odborné vedení, cenné rady a sdělené poznatky.

1. Úvodem

"Chtějí-li opravdu mír, my voláme mír, my žehnáme míru, my si přejeme mír, my se modlíme za mír. Je-li však někdo, kdo dával přednost válce před mírem, máme jinou modlitbu, která - běda - se stane povinností a my budeme muset prosit Boha: Dissipantes, quae belle volunt - Rozptýl národy, které chtějí válku".¹ Pius XI.

Křesťanství, náboženství zásadně formující, pojící a koneckonců i rozdělující naši společnost téměř dva tisíce let, čelí v posledních sto letech novým výzvám. Prvním fenoménem, se kterým je křesťanské vidění světa konfrontováno je narůstající ateismus. Skepticismus moderního světa se zrcadlí i klesajícím počtu těch, kteří věří, že běh našich dějin i jednotlivých životů spravuje Bůh. Rozvíjející se technologie v éře kosmických letů, expanzivní rozmach vědy a výzkumu, bouřlivý vývoj v medicíně, to vše vyvolává v lidech otázku, zda je křesťanství skutečným základem světa, či se jedná o složitě konstruovaný a uměle spravovaný mýtus.

Druhým, v moderní epoše zrozeným nepřítelem křesťanství je totalitarismus². Totalitarismus, jakožto konceptuální základna monopolistických režimů, nevraživě žárí na ostatní soupeřivé ideologie. Cílem totalitárních struktur je důsledné vytěsnění křesťanství, stejně tak jako ostatních náboženství. Na místo „V jednoho Boha věřit budeš“ totalitární stát naroubuje víru v jednu všemocnou, vševědoucí a neomylnou STRANU. Příkázání „Nepokradeš“, „Neublížíš bližnímu svému“ či „Nepromluvíš křivého svědectví proti bližnímu svému“ stojí v příkrém rozporu s každodenností totality. Znárodňování, státem posvěcené krádeže, brutalita vůči jednotlivcům i genocidy, znásilňování právního řádu a instalace perverzních zákonných norem, to vše jsou běžné instrumenty totalitárních režimů.

Zatímco s ateismem se křesťanství moderního věku hodlá popasovat prostřednictvím dialogu, s totalitárními režimy tato praxe selhala. Dialog není pro totalitární režimy legitimní prostředek. To je pravděpodobně stěžejní příčina tápavé-

¹ KADLEC J. (1993): 2

² Zdroje definující totalitu a totalitární režimy např.: BALÍK, S.; KUBÁT, M.: 2004 ČI ŠEDO, J.: 2001 ČI BALÍK, S.; HLOUŠEK, V.; HOLZER, J.; ŠEDO, J. (2003)

ho postoje křesťanské církve tváří v tvář totalitě. Církev, po staletí útočiště pronásledovaných, se pojednou sama ocitá v roli utlačovaného. Bohužel, nelze konstatovat (alespoň z mého pohledu), že by církve v období totalitních vlád v Evropě jako celek bezvýhradně obstála. Přestože logika napovídá, že křesťanská etika je zcela neslučitelná s praktikami totalitárních režimů, přístup a postoj oficiálních představitelů církve se různil. V historii nalezneme příklady otevřeného odporu, skryté opozice, ale také tichého souhlasu či zjevné kolaborace. Na straně jedné se tak dosud vedou velmi ostré polemiky o roli papeže Pia XII, který stál v čele katolické církve v letech 1938 až 1958, na straně druhé oslavujeme svatořečení Maxmiliána Kolbeho³, který v duchu křesťanské lásky k bližnímu podstoupil oběť nejvyšší. Paradoxně se tak stalo za období pontifikátu Pia XII.

Právě křesťanská láska, respektive populární křesťanské „nastavení druhé tváře“ je jedním ze zdrojů pochybností o způsobu postoje či přímo odporu k totalitním strukturám. „Křesťanství postavilo proti řecké oslavě vraždy tyrana myšlenku trpného snášení. Pavlovská slova o tom, že „každý je poddán vrchnosti“, byla ospravedlněna s odkazem na to, že každá moc je od Boha, a že tudíž odpor znamená vzpouru proti Bohu.“⁴ Tomáš Akvinský rozlišuje, aby se vyhnul obtížím, mezi Božím dosazením a pouhým dopuštěním vládce, tím je umožněn odpor proti nespravedlivé moci. Důležitým zdrojem pro hledání odpovědi na otázku jaké jsou legitimní prostředky křesťana v boji proti tyranovi je dílo německého evangelického teologa D. Bonhoeffera⁵. Ten byl zapojen do příprav atentátu na Adolfa Hitlera. Po selhání útoku byl zadržen, odsouzen a následně popraven⁶.

Dílo Dietricha Bonhoeffera⁷ se stalo jedním ze zdrojů inspirace pro evangelické

³ Maxmilián Kolbe byl polským katolickým knězem, který se pro své protinacistické postoje ocitl v koncentračním táboře Orenburg a později také v Osvětimi. Proslul aktem mimořádného milosrdenství. V červenci 1941 zvolil dobrovolně smrt, nechal se na místo jiného náhodně vybraného muže zařadit do skupinky odsouzených k smrti vyhladověným

⁴ MAIER, H. (1993): 58

⁵ Dietrich Bonhoefer uvedl v dopise příteli: "Křesťané v Německu budou stát před strašnou volbou: buď chtít porážku svého národa, aby byla zachráněna křesťanská civilizace, nebo chtít vítězství svého národa a tím zničení této civilizace. Víím, kterou z těchto možností musím zvolit, ale nemohu to učinit v zabezpečeném závětrí". Více: HANDLOVÁ, V. (2005): 16-19

⁶ Jeden z nejvýraznějších protestantských teologů 20. století jako agent abwehru pomáhal norské luterské církvi vzdorovat Quislingovu režimu, poté se zapojil do plánů na svržení Hitlera, byl ale zatčen. V dopisech z vězení vyjádřil teologicky nejodvážnější vize o budoucnosti „nenáboženského křesťanství“.

hnutí Nová orientace. Deskripce opoziční činnosti tohoto reformního proudu působícího v rámci Českobratrské církve evangelické je základním cílem mé práce. V kapitolách předcházejících činnosti Nové orientace přibližuji krátkým exkursem vývoj politické reality v Československu v letech 1948-89. Pro vystižení československé reality věnuji též pozornost pojmům opozice, se zaměřením na opoziční činnost v ČSSR (ČSR) a hořkému fenoménu našich dějin – normalizaci. V kapitole „Vztah církev a stát“ se pokouším o zjednodušenou analýzu interakce mezi státem disponujícím sekulárními ambicemi na straně jedné a církví na opačném pólu.

Stěžejní část mé práce je však zaměřena na deskripci činnosti Nové orientace. Důležitým momentem, který v práci hodlám zdůraznit je skutečnost, že přestože hnutí začínalo jako vnitřní církevně-teologický proud, vměšování státní moci do záležitostí sboru podnítilo opoziční ambice společenství. Pozornost zaměřuji především na období konce 60. a počátku 70.let, neboť toto období byla etapou markantního vlivu Nové orientace na celou Českobratrskou církev evangelickou. Zvláštní pozornost věnuji normalizačním letům 1969-1972, v této etapě se počíná Nová orientace profilovat jako významné opoziční hnutí. Období po roku 1977 popisuji pouze okrajově. Důvodem je skutečnost, že se většina významných stoupenců Nové orientace zařadila mezi signatáře Charty 1977 a aktivity členů NO později do značné míry splývaly s činností Charty 1977. Činnost Charty je v literatuře poměrně podrobně zmapována.⁸ V závěru své práce zmiňuji reakci státní moci a jeho represivních nástrojů vůči opozičním projevům v prostředí Českobratrské církve evangelické.

2. Vývoj politické situace v ČSSR (ČSR) v letech 1948-1989

Politický systém Československa v letech 1948-1968 nelze hodnotit pouze čistě z ústavního hlediska. Hlavním nositelem výkonné moci sice byla dle Ústavy československá vláda, v praxi však byla veškerá exekutiva podřízena Komunistické straně Československa, konkrétně pak vrcholovým orgánům strany:

⁸ Více o Chartě např.: Prečan, V. (eds.)1990. *Charta 77. 1977-1989. Od morální k demokratické revoluci*, Bratislava, Scheinfeld-Schwarzenberg/ nebo Otáhal, M. (1994). *Opozice, moc, společnost 1969/1989*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

Ústřednímu výboru KSČ a prvnímu tajemníkovi. Skutečnost byla o to složitější, že politická linie KSČ a tudíž i československé vlády byla podřízena zájmům Sovětskému svazu a diktátu jeho představitelů. Období mezi lety 1948-1968 nelze chápat jako zcela homogenní z pohledu politického vývoje v Československu. Autoři Balík, Hloušek, Holzer a Šedo (2003) rozdělují tento časový úsek na čtyři etapy:

- úvodní, nejrepresivnější fázi režimu (1948-1953)
- období přechodné, nicméně stále silně represivní (1953-1958)
- fáze uvolnění (1958-1968)
- svébytná etapa – demokratizující se posttotalitarismus⁹

Období let 1948-1953 lze charakterizovat jako hluboce totalitní prostředí. KSČ mínila soustředit veškerou moc a tomuto cíli podřídila nástroje prostředky. KSČ si velmi rychle vydobyla monopol ozbrojené moci. Dosavadní složky ministerstva vnitra byly doplněny o Lidové milice. Díky doktríně „posvěcených prostředků“ se legitimním stalo politicky motivované justiční násilí. Soudy se namísto nezávislých arbitrů stali nástrojem bezohledného boje o moc. Zatímco první oběti komunistické zločiny tvořili odpůrci režimu, později se na seznamu odsouzených ocitli někdejší prominenti režimu. Mezi nejznámější procesy v letech 1948 až 1953 patřili případy Heliodora Píky, Milady Horákové a Rudolfa Slánského.¹⁰ Tyto procesy promyšleně řídila a diktovala komunisty ovládaná Státní bezpečnost. V zemi panoval kult osobnosti, zbožštění J.V.Stalina a Klementa Gottwalda dosáhlo téměř mystických rozměrů. Politický pluralismus byl zcela vykořeněn, jakékoliv náznaky zárodků občanské společnosti byly ihned umlčeny. Zahraniční politika byla bezvýhradně podřízena zájmům Sovětského svazu. Znárodnění průmyslu a obchodu, kolektivizace v zemědělství přenesly výrobní prostředky do výlučného vlastnictví státu. Měnová reforma v roce 1953 přináší první masově vyjádřenou formu protestu obyvatelstva vůči KSČ, zejména na její hospodářské politice.

Roky 1953-1958 řadí Balík, Hloušek, Holzer a Šedo ke kvazi-totalitním až konzultativně-posttotalitním formám autoritativního režimu. Vedoucí role Strany

⁹ BALÍK, S.; HLOUŠEK, V.; HOLZER, J.; ŠEDO, J. (2003): 135

¹⁰ Celkově v letech 1948-1959 bylo v rámci politických procesů popraveno 242 osob

zůstala nezpochybněna, avšak prominentní roli v režimu získávají byrokratické skupiny. Demontáž kultu stalinismu přináší v roce 1956 pozvolný konec období nejtvrdějších represí. Československé hospodářství se postupně zotavuje a vzrůstá výkonnost ekonomiky, pozvolna se zvyšuje i životní úroveň.

Jako třetí fázi Balík, Hloušek, Holzer a Šedo označují roky 1958 až 1968 za kvazi-pluralitní posttotalitarismus, charakterizovaný vyšším stupněm skupinového konfliktu. Dochází k větší interakci mezi vůdci a společenskými skupinami, současně vznikají spory mezi jednotlivými zájmovými skupinami v KSČ. V roce 1957 se po smrti Antonína Zápotockého stává prvním tajemníkem KSČ a současně prezidentem republiky Antonín Novotný. Zatímco předešli první tajemníci Gottwald a Zápotocký se těšili téměř bezmezně důvěře členské základny i aparátčíku KSČ, Novotný disponoval citelně nižší podporou.

Rok 1968 tvoří samostatné období charakterizované jako demokratizující se pluralistický posttotalitarismus. V lednu 1968 je zvolen generálním tajemníkem KSČ Alexander Dubček. „Československo za generálního tajemníka KSČ Alexandra Dubčeka představuje zajímavý příklad režimu, v němž jak centrálně řízené změny vypracované a navržené stranickými představiteli, tak spontánní síly zdola, jež disponovaly značnou svobodou projevy, vyjadřovaly širokou škálu skupinových zájmů a přesvědčení.“¹¹ Ve společnosti vznikají platformy občanské společnosti jako např. KAN – Klub angažovaných nestraníků, K 231 a další. Na zasedání ÚV KSČ v dubnu byl jednomyslně přijat tzv. Akční program KSČ (publikován 10. dubna), jehož smyslem byla humanizace společnosti a instalace tzv. socialismu s lidskou tvář. V červnu Literární listy, Práce, Zemědělské noviny a Mladá fronta zveřejnily výzvu „Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům, všem“. Autorem dokumentu byl spisovatel L. Vaculík. Provolání vedle kritického pohledu na minulost nabádalo k nápravě pokřivení a deformací. Dokument se stal zdrojem rozsáhlých diskuzí a zdramatizoval politický život v zemi. Odpůrci reformy vyhodnotily vyzvu „2000 slov“ jako impulz ke kontrarevoluci. Na vývoj v zemi reagovalo brežněvovské vedení KSSS a sovětská armáda spolu s armádními sbory Polska, Maďarska,

¹¹ BALÍK, S.; HLOUŠEK, V.; HOLZER, J.; ŠEDO, J. (2003): 137

NDR a Bulharska vtrhla 20.srpna 1968 na území ČSSR. Tím byl ukončen ob-
rodný proces a postupně nastává období „normalizace“.

Politický systém v letech 1969-1989 lze rozčlenit do tří fází:

- *fáze „normalizace“ v letech 1969-1972*

Tomuto období se samostatně věnuji v kapitole: 2.1. Normalizace

- *fáze „zbytnění“ režimu v letech 1973 až přibližně 1987*

Tato fáze je definována jako zamrzlý posttotalitarismus. Husákovský režim oby-
vatelům Československa předestřel jakýsi „sociální kontrakt“. Obsahem této
imaginární smlouvy byla nabídka zajištění relativně slušné životní úrovně ze
strany režimní nomenklatury. Na straně obyvatelstva je pak vyžadován režimně
konformní postoj, či alespoň rezignace na politická témata a ústup do soukromé
sféry. S jistým nadlehčením lze toto období charakterizovat jako dobu víkendo-
vých chalup a kýčovitých televizních estrád.

- *eroze systému v závěru 80.let*

Období zralého post-totalitarismu. Nástup Michaila Gorbačova na pozici prvního
tajemníka ÚV Komunistické strany Sovětského Svazu na jaře 1985 znamenal
výrazný obrat v dosavadní politice sovětského politbyra. Gorbačov nastolil ob-
dobí „perestrojky“, jež vyústilo v oblasti zahraniční politiky k oteplení meziná-
rodních vztahů a přivedilo konec studené války. Na domácí scéně pak přestav-
ba dovedla zemi k pozvolné demokratizaci a současně k rozpadu uměle vytvo-
řeného sovětského impéria. Pro východní satelity Moskvy Gorbačovova politika
znamenal pozvolný konec vměšování se do vnitřních záležitostí.
V Československu přinesl konec 80.let minulého století výrazný vzestup opo-
zičních aktivit. K doposud působícím opozičním strukturám rychle přibývaly dal-
ší skupiny nejen na politických, ale i náboženských a ekologických platformách.
Současně se významně zvýšila ideologická vzdálenost mezi vedením KSČ a
občany Československa a to včetně řadových členů strany: „Hlavním přízna-
kem proměny československé společnosti v druhé polovině osmdesátých let byl

výrazně se prohlubující rozpor mezi oficiální a neoficiální verzí světa, mezi životem a jazykem veřejným a soukromým. Realita pozdního komunistického režimu se začala zdvojit, společnost se stávala „schizofrenní“.¹² Postupně docházelo k aktivizaci širokých mas, od roku 1988 nabyly demonstrace proti režimu masového charakteru. Pro československé občany se inspirací staly události z okolních středoevropských socialistických států. Postupně se komunistické režimy hroutily v Polsku, Maďarsku a NDR. Nepružný československý režim již nebyl prostřednictvím svých konzervativních struktur schopen na vzniklou situaci adekvátně reagovat a v listopadu 1989 zkolaboval.

2.1. Normalizace

První fáze normalizace byla započata bezprostředně po příchodu okupačních vojsk. Samotný termín „normalizace“ pochází z tzv. „Moskevského protokolu“, ponižujícího závěrečného dokumentu, který pod silným psychickým nátlakem podepsala československá delegace (s výjimkou Františka Kriegla). Zde se v bodě č.3 uvádí: „Plénium posoudí otázky normalizace situace v zemi, opatření ke zlepšení stranických a státních orgánů, ekonomické otázky a otázky životní úrovně, opatření k upevnění všech článků stranického a státního řízení a uvolnění z funkcí těch osob, jejichž další činnost by neodpovídala potřebám upevnění vedoucí úlohy dělnické třídy a komunistické strany, splnění usnesení lednového a květnového pléna ÚV KSČ z roku 1968.“¹³ Brežněvův plán na ustanovení dělnicko-rolnické vlády ztroskotal a tak proreformní vedení KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem předpokládalo, že i přes srpnové události a výsledek tzv. Moskevského protokolu uhájí jistý prostor pro pokračování reform. Dubček si uvědomoval, že pro zachování příznivé atmosféry je nezbytné udržet si důvěru Moskvy: „Novou politickou linii v okupační situaci formuloval A. Dubček na zasedání ústředního výboru KSČ koncem srpna 1968; její podstatou bylo překonání nedůvěry sovětského vedení, plnění tzv. moskevského protokolu a normalizování poměrů v zemi, čímž rozuměl obnovení autority a výkonu funkcí všech státních, stranických a společenských organizací, ale i dočasné

¹² CIVÍN, J. (2005): 208

¹³ BENČÍK, A.; DOMAŇSKÝ, J. (1990): 13

omezení demokratických práv, zvláště svobody slova a shromažďování.“¹⁴ Došlo k výrazným personálním změnám, z funkce odešli například reformisté F.Kriegel (předseda Národní fronty), J.Pavel (ministr vnitra), J.Hájek (ministr zahraničí). Dubčekova politika částečných ústupků narážela na nesouhlas prakticky na všech frontách. Reformisté uvnitř strany považovali tento postup za kapitulaci a rezignaci na předsrpnovou politiku, neostalinská KSČ v čele s V.Biřákem¹⁵ protestovala proti pomalé a nedůsledné aplikaci normalizačního procesu a konečně veřejnost spatřovala v dubčekovském postupu zradu celého reformního procesu. První vážnou prohru reformního vedení utrpělo v lednu 1969, kdy se nepodařilo prosadit volbu J.Smrkovského za předsedu Federálního shromáždění. Zásadním zlomem se poté staly události z přelomu března a dubna 1969. Prosovětské vedení využilo tzv. „hokejové krize“¹⁶ k odstranění A. Dubčka z funkce předsedy ÚV KSČ. Jeho místo zaujal prosovětský Gustav Husák a tento okamžik se stal zásadním pro vývoj další normalizace politických poměrů. Většina autorů (např. Otáhal, Fencel či Doskočil) spatřují v nástupu Husáka k moci počátek vlastní normalizace. Otázka co normalizace byla, je komplikovanější než se zdá. Dle husákovského vedení mělo dojít k restauraci „normálních“ společenských vztahů a politického prostředí v zemi. Nezodpovězeno zůstalo k jakému stavu se měla společnost navrátit. Návrat ke společenskému stavu ze stalinistických padesátých let byl nereálný, uvolněná politika 60.let byla pro nové vedení nepřijatelná. Cílem tedy bylo nastavení kvalitativně nového stavu. Nastává tak druhá fáze normalizace. Nová společenská architektura se měla opírat o obnovení cenzury, zrušení řady organizací a zárodků občanské společnosti, očistu strany od reformních komunistů. V hospodářské politice měly být okamžitě ukončeny hospodářské reformy a opětovně nastoleno plánovité a direktivně řízené hospodářství. Třetí etapa normalizace se nese ve znamení „očisty“ společnosti od reformistů. Čistky započali na podzim 1969 a byly vedeny shora, jako první byl na řadě ÚV KSČ. Následoval dopis podrobeného ÚV

¹⁴ OTÁHAL (1994): 12

¹⁵ Mezi hlavní stoupence prosovětské politiky a konzervativního křídla patřili V.Biřák, D.Kolder, K.Hoffmann, M.Jakeš, A.Jindra

¹⁶ 28.března porazila hokejová reprezentace ČSSR sovětskou Sbornou 4:3. Následně vyrazilo do ulic měst v celé zemi na půl milionu občanů. Oslavy přerostly v manifestaci proti přítomnosti sovětských vojsk. Provokatéři z řad StB vyprovokovali útoky na budovy posádek okupačních vojsk a také na kancelář Aeroflotu na Václavském náměstí.

stranickým organizacím vydaný v poslední dekádě ledna 1970, který avizoval principy výměny stranických legitimací. S každým členem strany byly vedeny prověrky a členům, kteří zachovali v srpnu 1968 dostatečně prosovětský postoj a následně odsoudili reformní proces, byly vydány nové členské legitimace. Členové strany, kteří neprošli čistkami byli vyloučeni a tento fakt se odrazil v kádrovém posudku, což později znamenalo de facto konec možného profesního růstu. Posléze proběhly prověrky ve státní správě, ozbrojených složkách, vědeckých institucích, výrobních a hospodářských podnicích, odborových svazech. Čistky zasáhly dokonce i sportovní a kulturní svazy a jejich organizace, dokonce i dobrovolná sdružení jako byli Československý svaz žen či myslivecké spolky. Ukončení procesu normalizace není v dostupné literatuře jednotně stanoveno, nejčastěji (např. Otáhal: 1994) se hovoří o roku 1972, kdy byl dokončen proces ovládnutí mocenských orgánů a kdy byla mocensky zlikvidována opozice vůči normalizačnímu režimu.

3. Opozice a disent v socialistickém Československu

3.1. Pojem opozice

Pro zkoumání pojmu opozice je třeba rozlišit dvě základní formy:

- *legální, institucionalizovaná politická opozice v pluralistických, demokratických režimech*

Takto definovaná opozice je organizovaný strukturálním subjektem, v případě politických stran disponuje potencionálním nárokem na získání podílu na moci a to prostřednictvím účasti ve volební soutěži.

Klasickou klasifikaci základních modelů opozice v demokratických režimech provedl Dahl¹⁷. Podle něho se opozice mohou lišit přinejmenším v šesti důležitých bodech:

- ve stupni organizační soudržnosti neboli koncentrace opozičníků
- v míře soutěživého neboli konkurenčního charakteru opozice
- v místě setkání mezi opozicí a vládou

¹⁷ Citováno dle NOVÁK, M. (1995): 305

- ve stupni jasnosti, zřetelnosti a identifikovatelnosti opozice
 - v cílech opozice
 - ve strategiích neboli prostředcích opozice
- *druhý základní typ opozice tvoří opozice vzniklá jako projev nesouhlasu či odporu vůči politice vládnoucího establishmentu v nedemokratických režimech s omezenou či neexistující pluralitou, v autokratických a totalitárních systémech*

Takto definovaná opozice může mít charakter strukturalizované instituce, často však bývá neformálním subjektem bez výrazné hierarchie a obecných stanov. Opozice v nedemokratických systémech může být objektem perzekuce vládních struktur. Tuto formu opozice definoval Ghita Ionescu: „Opozice v širokém slova smyslu se vztahuje na každé postoje nebo činy dohodnuté, spontánní (živelné) nebo záměrné, ojedinělé nebo stálé, ze strany formálních nebo neformálních skupin nebo jednotlivců, za každých okolností a všemi prostředky, namířené proti existující moci. V tom smyslu v každé společnosti zahrnuje opozice celé pole pohnutek a projevů konfliktu, které se řadí v zásadě do dvou oddělení: konfliktu zájmů a konfliktu hodnot.“¹⁸

3.2. Opozice v Československu šedesátých let

Uvolnění jinak velmi rigidního režimu v přineslo zrod politické opozice. Tu bylo možné rozdělit do několika skupin¹⁹:

- opozice frakční: uvnitř komunistické strany nebo jiných součástí Národní fronty. Jejím skutečným programem byl boj o politickou moc a ideologie nebo hodnoty jí byly lhostejné. Jestliže v 60. letech se toto tvrzení zdálo velmi odvážné, další historický vývoj po roce 1969, ale i v roce 1989 a v letech následujících jej potvrdil

¹⁸ Citováno dle NOVÁK, M. (1995)

¹⁹ Citováno dle ŠEDO, J. (2001): 15-17

- opozice integrální (úplná, celistvá): programově anti-komunistická, vycházející ze zásadně odlišného hodnotového systému a představ o politickém uspořádání. Usilovala o zásadní změnu politického systému; opozice fundamentální - vycházela z politické reality, z povahy politického systému a politických procesů, šlo jí o postupnou, zásadní a trvalou změnu, avšak v rámci existujícího statu quo
- opozice specifická, jejímiž představiteli byly různé, nevelké skupiny obvykle intelektuálů, vytvářejících různá formální i neformální sdružení (umělecké svazy, studentské organizace, různá hnutí a také víceméně izolované skupiny v masmédiích aj). Ty se chovaly účelově a pragmaticky v různých politických situacích a často, díky osobním kontaktům, ovlivňovaly tvorbu různých politických rozhodnutí²⁰

3.3. Opoziční proudy v ČSSR v letech normalizace

Z mého pohledu je důležité pro vývoj opoziční struktury po srpnu 1968 stanovit čtyři významné časové milníky. Prvním je počátek „ostré normalizace“, tzn. leden 1969, kdy již bylo zřejmé, že obnovení reformačního procesu bude obtížné, ne-li nerealizovatelné. Toto období trvalo do roku 1972, kdy nastává další významný mezník a tím je vlna anti-opozičních represálií ze strany mocenské nomenklatury²¹.

Pro první léta normalizace vymezil Milan Otáhal 3 hlavní opoziční směry²²:

- levicově radikální proud – Hnutí revoluční mládeže, nazývané také Revoluční socialistická strana (RSS)
- demokraticky orientovaný proud – skupina bývalých členů ČSS z Brna a jejich spolupracovníci v jiných městech republiky, označovaná i jako Československé hnutí za demokratický socialismus ČHSD

²⁰ Příkladem může být Československý svaz spisovatelů, později Svaz českých spisovatelů, vzniklý rozdělením dřívějšího společného svazu. K myšlenkám demokratizace se zřetelně přihlásil IV. sjezd Svazu československých spisovatelů (Praha 27. 29. 6. 1967) Později pod předsednictvím Jaroslava Seiferta po určitou dobu hrdinně odolával normalizačnímu tlaku, bylo však zřejmé, že v nerovném boji musí podlehnout a že ho brzy úřady rozpustí. V říjnu 1970 vydalo ministerstvo kultury první seznam zakázaných autorů a knih.

²¹ V měsících červenci a srpnu 1972 stanuly před soudem 47 osoby, které byly odsouzeny celkem na 118 let odnětí svobody

²² OTÁHAL, M. (1993): 16

- ostatní: označován také jako Socialistické hnutí československých občanů. Zde jsou zařazeni exkomunisté, studentští vůdci, aktivisté nových organizací, činitelé spojení s evangelickou církví

Represivní zásah rozdrobil opoziční struktury a ke konsolidaci došlo prakticky až s nástupem Charty 77. Konec roku 1977 tak tvoří počátek třetího úseku, kdy se v souvislosti s činností začínají tvořit základy rozsáhlých opozičních struktur a disentu. Tyto aktivity byly sdruženy především okolo Charty a jejích signatářů. Konečně posledním významným milníkem na ose vývoje posrpnové opozice je rok 1985 v souvislosti s nástupem Mikhaila Gorbačova a jeho „perestrojky. Uvolnění atmosféry na konci osmdesátých let přineslo poměrně mohutný rozmach opozičních aktivit.

3.4. Nejvýznamnější post-normalizační opoziční struktury

Vzhledem ke skutečnosti, že moje práce hovoří především o období normalizace a nejvýznamnější opoziční struktury vznikly v post-normalizačním období, krátce zmiňuji alespoň čtyři z nich²³:

CHARTA 77

Počátky Charty 77 je třeba hledat v roce 1976, kdy se zformovala názorově značně diferenciovaná skupina osob a to za cílem obrany perzekuovaných členů undergroundové hudební skupiny Plastic People of The Universe. Na podzim téhož roku J.Hájek, J.Patočka, V.Havel a Z.Mlýnář zformulovali ustanovující prohlášení Charty. Obsahem deklarace byla kritika ostudného alibismu ústředních orgánů ČSSR. Gustav Husák, prezident ČSSR, se svým podpisem připojil k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, pramenícím ze zasedání KBSE (Konference o Bezpečnosti a Spolupráci v Evropě) v Helsinkách. Tento akt byl zakotven ve Sbírce zákonů ČSSR č. 120/1976. Československá totalitní realita se však diametrálně lišila od přijatých závazků a deklarované právní normy nebyly v praxi realizovány. K ustanovujícímu dokumentu

²³ Více o opozičních hnutích např.: OTÁHAL, M. (1994). Opozice, moc, společnost 1969/1989. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

Charty připojilo v prosinci 1976 svůj podpis 242 signatářů (jeden z nich později svůj podpis odvolal). Během následujících měsíců přibývaly další podpisy, to však především v Čechách a na Moravě. Na Slovensku byla reakce o poznání vlažnější. Cílem Charty bylo zahájení dialogu se státní mocí, o takovýto dialog však komunisté přirozeně zájem neprojevovali. Mezi zásadní aktivity Charty patřila podpora disentu a samizdatu, aktivizace mezinárodních hnutí a organizací ve prospěch nespravedlivě stíhaných, dokumentace konkrétních případů porušování lidských práv. Od roku 1978 vydávala část signatářů časopis "Informace o Chartě 77". Zde byly zveřejňovány dokumenty Charty, prohlášení Výboru na obranu nespravedlivě a v neposlední řadě upozornění na novinky v oblasti samizdatu. Charta spolupracovala, či dokonce byla personálně propojena s řadou dalších nezávislých iniciativ. Patří mezi ně mimo jiné Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), Ekologický výbor, Společnost přátel USA, Síť občanské sebeobrany (SOS), Nezávislá mírová skupina, Nezávislé mírové sdružení iniciativy za demilitarizaci.

Navenek Chartu reprezentovala trojice na jeden rok jmenovaných mluvčích.

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS)

Vznikl 24. 4. 1978 jakožto československá liga pro lidská práva. VONS se stal řádným členem Mezinárodní federace pro lidská práva (FIDH), nevládní organizace pracující pod záštitou OSN. Stěžejní činností bylo podávání protestu vůči orgánům moci v případech stíhání a perzekuování tzv. vězňů svědomí. VONS současně předával svá zjištění zastupitelským úřadům demokratických zemí, stejně jako tiskovým agenturám a zahraničním mediím. V roce 1979 bylo jedenáct členů VONS zatčeno, přičemž Petr Uhl, Václav Havel, Václav Benda, Otka Bednářová a Jiří Dientsbier byli odsouzeni nepodmíněně na 3 až 5 let. Během své činnosti, tedy v letech 1978-1989 vypracoval VONS celkem 1120 sdělení.

Jazzová sekce

V roce 1970 se ze zájmové organizace Svazu hudebníků ČSR vyčlenila Jazzová sekce. Její činností byla organizace koncertů a Pražských jazzových dnů. Vůdčí osobnost ztělesňoval předseda Karel Šrám, který kolem sebe soustředil

skupinu příznivců jazzu a alternativní scény. Díky němu a jeho spolupracovníkům se činnost Jazzové sekce postupně přenesla z teritoria Prahy na území celé ČSSR. Původně výhradně hudební profilace Jazzové sekce se rozrostla i na oblast publikační - samizdatovou, výstavní a podporu disentu. V 80. letech počet členů Jazzové sekce dosahoval téměř 10.000 osob. Úspěch organizace zaznamenala i na zahraniční scéně, když se stala členem Mezinárodní jazzové federace pod záštitou UNESCO. Státní moc hledala mechanismus, který by usnadnil eliminaci vlivu Jazzové sekce. To se „zdařilo“ v roce 1987, kdy pod záminkou naplnění skutkové podstaty nedovoleného podnikání (paragrafu 118 trestního zákona) byl Karel Srp a někteří další členové odsouzeni k podmíněným i nepodmíněným trestům odnětí svobody.

Československý helsinský výbor

Československý helsinský výbor byl založen v listopadu roku 1988, hlavním cílem bylo monitorování dodržování a porušování lidských práv v ČSSR. Z podnětu Mezinárodní helsinské federace jej založila skupina třiceti občanů (v čele s Jiřím Hájkem). Členové Československého helsinského výboru poukazovali na rozpory československé legislativy, např. zákona shromažďovacího a sdružovacího, trestního zákona a dalších právních norem s principy lidských práv, jak byly formulovány v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Všeobecné deklarace lidských práv.

4. Vztah církev a komunistický stát

Motto:

„ Stává se stále zřejmějším, nám je dávno jasné, že církev, především katolická církev, anebo lépe řečeno její organizace, její vrchní hierarchie, stává se legální troubou reakce. Že se okolo ní soustředí a grupuje všechno, co hledá nějakým způsobem dát najevo svůj odpor proti dnešnímu lidově demokratickému režimu...“

Klement Gottwald na zasedání ÚV KSČ 24. - 26. února 1950

4.1. Marxismus a náboženství

Dialektický charakter marxismu

Dvoutřídní vidění světa, kdy je dělnická třída (proletariát) utlačovaná kapitalisty držícími výrobní prostředky vedlo k modelaci antagonisticky formulovaného učení. Proletariát měl získat vlastnictví na výrobními prostředky, dle Marxe pokojnou cestou evoluce, Lenin marxismus později doplnil o vizi totalitární diktatury proletariátu²⁴. Církev a její duchovní představitelé byli marxisty označeni za příslušníky kapitalistické třídy, tzn. za třídní nepřátele. Tato třída měla v budoucnosti zmizet, cílem marxismu bylo vytvoření utopistické beztřídní společnosti.

Materialistická filosofie popírající jiné výklady světa, nežli darwinistické

Marxismus je realistickým, ateistickým a materialistickým učením. Podle něho bytí je první, duch ho následuje Marxistická metafyzika je tedy monistická, evolucionistická a optimistická²⁵ :

monistická, protože v konečném principu existuje jen jedna podstata, totiž hmota, příroda

evolucionistická, protože tato příroda, hmota se rozvíjí, a to vlastními silami

optimistická, protože se hmota, příroda, svět vyvíjí ke stále dokonalejšímu

Marxistická filozofie tudíž neskýtá prostor pro existenci Boha a náboženskému vysvětlení světa a jeho vývoje.

komunistický pragmatismus, potřeba nepřítele

²⁴ Více např.: LENIN V.I. (1949). *Stát a revoluce, učení marxismu o státu a úkoly proletariátu v revoluci*, Praha : Svoboda, 1949

²⁵ HECZKO, S (2004). on-line text: (<http://www.blisty.cz/art/17901.html>)

Marxismus konstruuje jako motor vývoje společnosti směrem ke komunismu permanentní revoluci. Komunisté v Československu, ale i v ostatních sovětských satelitech, naráželi na řadu z reality pramenících problémů. Ať už to byly obtíže se zásobováním, spory ve vlastních řadách, či mezinárodní incidenty. Pro předložení veřejnosti snadno formulovatelného vysvětlení vytvořila komunistická garnitura obraz třídního nepřítele, jakéhosi univerzálního viníka a původce většiny problému. Třídní nepřítel byl rozlišován ve dvou rovinách: jako vnější a vnitřní. Vnějšího nepřítele představovali zejména nadnárodní kapitál, mezinárodní imperialismus, jednotlivé západní státy v čele s USA, výzvědné služby těchto zemí, emigranti, ale také Vatikán a „klerikální centrály“. Na straně vnitřního nepřítele stáli dřívější kapitalisté a velkorolníci (tzv. kulaci), nepohodlní a odstavení komunističtí pohlaváři, intelektuální opoziční kruhy a v neposlední řadě církve.

historická role církve v třídním boji

Komunisté spatřovali v náboženství jeden z pilířů, o něž se opírala v předešlých vývojových etapách třída vlastníci výrobní prostředky, tzn. ve feudální epoše šlechta, později v éře kapitalismu kapitalisté. Církve prostřednictvím náboženství legalizovala výlučný nárok těchto tříd na držení výrobních prostředků. Církve měla být také jedním z nástrojů udržování nižších společenských tříd v jejich podřadném postavení.

Bolševická ideologie počítala s automatickým odumíráním náboženství v okamžiku, kdy se změní ekonomické poměry, neboť podle Marxova učení nebylo náboženství nic jiného než nadstavba a reflexe třídní společnosti, výraz odcizení a rozdvojení člověka. Když se však experiment socializace výrobních vztahů uskutečnil, revoluce v nadstavbě se nekonala. Křesťanství v sovětském Rusku a později v jeho satelitních státech odmítlo odumírat²⁶

otázka poslušnosti a odpovědnost

Trnem v oku komunistickým pohlavárům byla také prostá otázka odpovědnosti a poslušnosti duchovních a laiků. Zatímco komunisté vyžadovaly bezmeznou

²⁶ HALÍK, T.(2000), on-line text: (http://www.halik.cz/clanky/statem_vnuceny_ateismus.php)

oddanost, poslušnost a odpovědnost straně, křesťané jsou prvně poslušní Bohu a papeži (v případě katolíků). V otázce odpovědnosti se křesťané koncentrují na svědomí, jakožto odraz Boha v každém člověku. V případě katolických duchovních je tato otázka ještě složitější, protože život kanovníků je upraven pomocí předpisu Codex iuris canonici, který však komunistický režim neuznával za právo a duchovní se tak ocitli v jakési legislativní schizofrenii.

náboženství jako zdroj inspirace totalitních režimů

Nelze však přehlédnout, že totalitární režimy hledali a nacházeli v náboženství inspiraci pro vytvoření prostředků sloužící k vizualizaci a demonstraci své představy o společenském řádu. Jak napsal ruský básník Berďajev: „Komunismus pronásleduje náboženství, protože sám chce být jedním z nich“²⁷. Mezi základní inspirativní prvky lze ve výčtu vyjmenovat:

- slavení svátků
- demonstrace víry v průvodech a manifestacích
- uctívání svatých (kult osobnosti vůdce)
- uctívání ostatků (balzamování vůdců)
- používání a zdůrazňování insignií

4.2. Křesťanské církve v komunistickém Československu

Ekumeny, ať už evangelické či katolické vyvíjely, na rozdíl od ostatních disidentských a opozičních struktur, neoficiální činnost již od roku 1948. Církve k tomu byly donuceny politikou KSČ, jenž zřetelně nastolila ideologii naprosté sekularizace státu. Cílem komunistů bylo vytvoření beztřídní a zcela ateistické společnosti. V zásadě lze postavení církve v Československu po komunistickém puči rozčlenit do dvou etap. První epochu tvoří roky 1948 – 1968, druhou pak léta 1969 až 1989. Prvních dvacet let útlaku rozbilo celou řadu jistot a zásadně proměnilo úlohu a postavení církve ve společnosti²⁸. Tradičně charitativní, kulturní, vzdělávací a další rozměry působení církve komunistický režim právně

²⁷ VAŠKO, V. (2006): 1

²⁸ O rozsahu perzekuce duchovních v souvislosti se stupňujícím se proticírkevním tlakem svědčí případy 182 duchovních souzených jen Státním soudem a to pouze za rok 1949 v Praze v roce 1949

znemožnil, případně se pokusil zneužít ke svému prospěchu.²⁹ V období 60. let dochází k částečné restauraci postavení církve, nicméně k úplnému narovnání vztahů stát – církev nedochází. Důvodem byly především nepřekonatelné ideologické rozdíly. V čele státu neochvějně stála KSČ a komunisté přes veškerý dialog nikdy nerevidovali doktrínu sekularizace státu a postupné ateizace společnosti.

V případě protagonistů neoficiálních aktivit z řad prostých věřících, laikátu jsou v období tzv. normalizace rozlišovány tři výraznější skupiny, či lépe řečeno okruhy – pražský, brněnský a olomoucký. V případě tzv. katolického disentu na Moravě je nutno připomenout i společenství Koinótés Felixe Marii Davidka s centrem v Brně, které je považováno za naprosto specifický fenomén v rámci tzv. skryté církve.³⁰

Pražské jaro je pro zkoumání katolického (koneckonců i křesťanského) odporu důležitý mezník. Nastolení poměrů panujících před „pražským jarem“ nebylo pro normalizační nomenklaturu obtížné. V období humanizace socialismu v 60. letech nevznikla žádná významná zákonná úprava, jež by přinesla liberálnější přístup k církevním organizacím a jejich aktivitám. „Normalizační režim tak mohl při obnově starých pořádků postupovat snadnou cestou tvrdého vymáhání dodržování zákonů, respektive odstraněním několika zmírňujících dodatků či metodických pokynů jak je konkrétně vymáhat.“³¹

5. Českobratrská církev evangelická

Českobratrská církev evangelická vznikla sloučením českých luteránů a kalvinistů (s výjimkou slezských luteránů, kteří tvoří vlastní církev), od roku 1781 si zachovává nepřerušenu kontinuitu. Českobratrská církev evangelická tvoří nejpočetnější nekatolickou církev v České republice. Hlásí se do společenství reformačních církví obnovených. Vyznává víru v Boha Otce, Syna a Ducha svatého, která ji spojuje s křesťany všech vyznání a všech dob. Vyjadřuje svou naději, že spolu s ostatními křesťany má účast na jedné obecné Kristově církvi,

²⁹ CUHRA, J. (2005):69

³⁰ VANĚK, M. (2006): 60

³¹ CUHRA, J. (2005):69

díle Ducha svatého. ČCE je charakteristická pokročilou teologicko-eschatologickou vyspělostí jak duchovních, tak i převážné část laiků hlásících se ke sboru. Sbor Českobratrské církve evangelické se vyznačuje také vysokým stupněm civilních i církevních aktivit, vzájemnou svépomocí a zájmem o věci veřejné. Základní jednotku církevní struktury představuje farní sbor (sbor), střední článek seniorátní sbor (seniorát), celá církev pak je označována jako povšechný sbor. V rámci vedení a správy církve rozeznává ČCE různé druhy církevních orgánů. V širším smyslu k nim patří:

shromáždění (sboru, seniorátu – konvent, celocírkevní – synod), správní orgány (staršovstvo, seniorátní výbory, Synodní rada) a představitelé sboru (kazatel, kurátor), seniorátu (senior a seniorátní kurátor), církevního ústředí (synodní senior a synodní kurátor).

V čele církve stojí synodní rada, která je zastoupena synodním seniorem a synodním kurátorem. Složení šestičlenné synodní rady je tvořeno z řad duchovních i laiků.

Zásadní rozdíly mezi katolickou a protestantskou církví spočívají v:

- papežském primátu, který jsou protestanté a ostatní nekatolíci ochotni akceptovat pouze jako čestný primát
- apoštolské sukcesi, způsobu jakým se předává svěcení. V katolické nauce se staví na souvislém řetězci od apoštolů až po dnešní biskupy. V reformaci se předává apoštolská víra a nezáleží na tom, kdo předává, problém interkomunie, Večeře Páně

Mezi Katolickou církví, Církví Československou husitskou a Českobratrskou evangelickou existuje od r. 1994 dohoda o křtu, kterou se navzájem uznává křest v těchto církvích za platný.

Postoj Českobratrské církve evangelické po roce 1948

Českobratrská církev evangelická se po roce 1948 náhle ocitla v roli nevítaného protivníka komunistického režimu. Vzhledem k reformátorské tradici, zřetelnému odkazu na husitské hnutí a rezervovanému postoji vůči Vatikánu však nebyla pro komunisty úhlavním vnitřním ideologickým nepřítelem, tím byla katolická

církev. V roce 1949 na zasedání církevní komise Ústředního akčního výboru Národní fronty vydali tři oficiální zástupci ČCE souhlas s tzv. církevními zákony. Tato skutečnost vedla k zdání, že věřící i duchovní sboru ČCE akceptovali (pokud se s ní přímo neztotožnili) politickou realitu odvozenou od únorového komunistického převratu. Rok 1953, tedy rok zřejmě nejtužšího komunistického teroru, byl také rokem XI. Synodu ČCE. „Usnesením Synod přijal upravené církevní zřízení, které komunisté pokládali za projev loajality vůči režimu“³² (Dinuš 1). Komunisté tak v působení Českobratrské církve evangelické ve srovnání s katolickou církví spatřují snáze akceptovatelnou alternativu organizace křesťanů. Představitelem režimně konformního postoje byl zejména děkan Komenického evangelické bohoslovecké fakulty – Josef Jukl Hromádka.

Demontáž kultu stalinismu a následné uvolnění atmosféry v roce 1956 otevírá prostor k širším aktivitám církve. Prorežimní tvářnost ČCE se v témže roce poněkud mění následkem dopisu³³ adresovanému tehdejšímu ministru školství dr.Kahudovi a současně předsedovi odboru pro věci církevní K.Hrůzovi. Celkem 50 duchovních i řadových věřících v dokumentu požaduje „zrušení trestu smrti, umožnění pastýřské péče ze strany církve mezi vězni, trpělivost při provádění kolektivizace, umožnění práce mezi mládeží, přimlouvají se za svobodu projevu a informací“³⁴. Signatáři tvořili poměrně reprezentativní vzorek členské základny ČCE. Byli mezi nimi mimo jiné Božena Komárková, Milan Balabán, Alfréd Kocáb, Jan Šimsa, Ladislav Hejdánek, tzn. pozdější aktéři z okruhu Nové orientace. Stínem, jinak morálně hodnotného dopisu, byl poněkud servilní tón hovořící o vězních odsouzených za tzv. protistátní činnost.

Jan Šimsa uvádí³⁵ „Hromádkův odpovědný přejný vztah ke komunistům nejen opravňuje, ale přímo zavazuje k otevřené kritice“

V listopadu 1969 J.L.Hromádka rezignuje na svoji funkci prezidenta KMK, po sléze je hospitalizován a 26.prosince 1969 v Praze umírá. Umírá hluboce rozčarován a rozhořčen, že jej systém, který svým aktivistickým postojem podepíral, podvedl.

³² DINUŠ, P. (2004): 1

³³ Dopis byl zveřejněn až v roce 1968 v Křesťanské revue

³⁴ PFANN, M. (1998): 47

³⁵ ŠIMSA, J. (1986): 5

6. Nová orientace

6.1. Vznik hnutí Nová orientace

Nová orientace se zrodila jako výsledek diskuze vedené při letním táboře ČCE v srpnu 1958. Nová orientace vzniká jako neformální teologický reformní proud v rámci církevního sboru.. Samotné hnutí se vyvíjelo na generačním principu, mladší kazatelé a studenti teologie přicházejí s ideou širší otevřenosti českobratrské evangelické církve, demytizace křesťanství, aktivnějšího přístupu k laické veřejnosti. Současně však také demonstrují nová schémata v odborných teologických otázkách. Dostávají se tak do ideového rozporu s tradičně konzervativními proudy Českobratrské evangelické církve. Zásadním milníkem pro krystalizaci Nové orientace se stává letní kurs SČEDu³⁶, jenž se konal v období 24.-28.srpna 1959 v Praze. Tento kurs se vyvinul v platformu diskuse opírající se o tři čistě teologická témata: Písmo, inkarnace a eschatologie. Témata podrobené diskusi zřetelně vypovídají o apolitickém charakteru NO.

Generační charakter iniciativy se zrcadlí i v obecném společenském postoji iniciátorů NO. Zakládající aktéři hnutí Nová orientace jsou lidé narození v letech 1925-32. Dospívali za německé okupace a to poměrně zásadně ovlivnilo jejich politické ideje. Mladá generace protestantů nezapomněla na hořké zklamání Mnichova. Představitelé západu, Francie a Velká Británie, umožnili Hitlerovi snadnou okupaci sudet a později celého protektorátu. Naopak pro československou mládež především socialistický Sovětský svaz představoval mocnost, která Evropu zbavila fašismu. I to byl jeden z důvodů proč i velká část křesťanské mládeže nespátkovala v komunismu hrozbu, ale naopak hledala v této ideologii nové příležitosti pro svět. Většina členů Nové orientace chápala nastupující komunistickou totalitu ve srovnání s nacismem jako menší zlo. Přes veškeré citlivě vnímané negativní aspekty nastupujícího režimu, komunistická agitace hlásající odstranění třídních rozdílů zanechala v sociálně smýšlejících věřících jisté sympatie. Pokud poněkud vulgárně zjednoduším pohled na evangelickou církev, pak ji mohu označit za levicověji orientovanou ve srovnání s katolickou církví.

³⁶ Svaz českobratrských evangelických duchovních - odborová organizace evangelických duchovních

Je nezbytné zdůraznit, že Nová orientace vznikala jako zcela apolitický projekt, její poslání směřovalo výhradně k diskusi vnitřních otázek církevního sboru. Nová orientace zpočátku nedisponovala žádnými ambicemi ovlivňovat prostředí přesahující rámec svého církevního sboru. Pozdější první aktivity podniknuté směrem k představitelům civilního života, ať už úřadům či konkrétním jednotlivcům, vznikly zejména jako reakce na problémy související s činností sboru a celé ČCE, výkonem duchovního poslání jednotlivých farářů, event. jako protest vůči perzekuci laiků a duchovních.

6.2. Etapy ve vývoji Nové orientace

Aktivity a cíle Nové orientace lze chronologicky definovat ve třech časových etapách. Toto časové rozlišení je velmi podstatné i z hlediska cílů, jež si skupina kladla.

- v prvním období existence Nové orientace, tedy v letech 1958-1968 se v obecné rovině exponenti NO snažili o změnu nahlížení komunistického režimu na církve a vymezení širšího a liberálnějšího prostoru pro působení ČCE. Primárním okruhem zájmů NO byla teologická a eklesiologická východiska³⁷. V tomto období byla většina³⁸ členů NO přesvědčena o reformovatelnosti nastoleného systému. Věřili, že po odstranění deformací lze i v socialistickém či komunistickém systému nalézt podmínky umožňující důstojný život a snad i rozvoj církevních aktivit. Sovětské tanky a následná mašinérie perzekucí spojená s procesem normalizace přinesla bolestné procitnutí, které se zákonitě odrazilo v revizi pohledu všech pro-demokraticky smýšlejících občanů na možnou neformovatelnost socialismu a komunismu.
- ve druhé epoše, letech 1969-1976, nastalo zpočátku hluboké rozčarování, které vyústilo k přehodnocení cílů NO. Řada exponentů skupiny začíná hledat možná řešení církevních, ale nyní již i obecných sociálních otázek, v celkové změně systému. Celá tato názorová evoluce je umocněna prvními

³⁷ Teoretickými základy teologických východisek NO tvoří zejména myšlenky Karla Bartha, Dietricha Bonhoeffera a Emanuela Rádla

³⁸ Výjimku tvořila především Božena Komárková, která byla také generačně starší než ostatní stoupenci NO

projevy represálií ze strany komunistického aparátu. Vlna „opatření proti antisocialistickým silám“ zasáhla roce 1972 také ČCE a NO. Následující roky se nesou ve znamení vnitřního zápasu mezi Novou orientací a vedením Českobratrské církve evangelické, neboť seniorát církve zvolil taktiku spolupráce s normalizačním režimem.³⁹ Cílem vedení církve bylo prostřednictvím pozvolných ústupků uhájít prostor pro budoucí existenci sboru.

- následuje poslední, třetí etapa činnosti Nové orientace. Ta je odstartována koncem roku 1976, kdy se valná většina čelných exponentů hnutí připojuje svými podpisy k výzvě Charta 77. Existence NO a Charty se vzájemně prolínají, obě hnutí se duchovně obohacují. Čelní představitelé NO následně publikují prostřednictvím samizdatu a zahraničních vydavatelství. Toto období končí s příchodem „sametové revoluce“ v závěru roku 1989. Po roce 1989 přestává být NO orientace ilegálním hnutím, její představitelé se zapojují do oficiálního života.

6.2.1. Nová orientace v letech 1958-1968

Jak již jsem výše uvedl, počátky Nové orientace jsou spojeny s pokusem o formulaci nových teologicko-eschatologických východisek. Po ustanovení a pojmenování hnutí nastává poměrně dlouhé období formulace stanov a cílů. Programový text byl ukončen na stanovém táboře v Miřkově ve dnech 9.-21.7.1962. Ve stanovách se mimo jiné uvádí: „(...) přiznáváme se k aktuálním motivům v díle náboženských socialistů (Ch.Blumhardt, Kutter, Ragaz) – zvláště k spojení eschatologie s rozbořením aktuální dějinné a sociální situace. (...) S hlubokým porozuměním sledujeme a zkoumáme cestu sekularizovaného moderního člověka a nasloucháme vážně všem jeho otázkám a důrazům i ateistickým argumentům proti křesťanství a církvím“.⁴⁰

Mezi nejvýznamnější aktivity NO v tomto období, které měly překračovaly rámec teologie, lze zařadit pokus o ovlivnění návrhu novely rodinného zákona a dvě petice kritizující opatření státní moci proti ČCE.

³⁹ Jaroslav Šabata vyvinul vlastní terminologii, namísto pojmu kolaborace vytvořil termín kontese. Jednalo se o novou kvalitu spolupráce s režimem. Takto pojmenovaná spolupráce nenabyla rysy kolaborace, ale nebyla ani protirežimní

⁴⁰ PFANN, M. (1998): 17-22

V 1963 iniciuje užší skupina sdružená okolo NO poměrně rozsáhlou a ve svém důsledku úspěšnou akci, jejíž cílem bylo zamezení uplatnění navrhované novelly rodinného zákona. Tato novela měla jasně definovat povinnost rodičů vychovávat a vzdělávat děti s souladu se socialistickou morálkou, čímž mělo být dosaženo zamezení předávání náboženských tradic dalším generacím. Mezi hlavní iniciátory akce směřující k odmítnutí návrhu patřili Jan Dus ml. a profesor Rudolf Řičan. Organizátorům se podařilo zmobilizovat poměrně širokou církevní veřejnost a Zákon č. 94/1963 Sb. nakonec schválilo dne 4. prosince 1963 Národní shromáždění ČSR v úpravě nezakládající povinnost výchovy dětí v socialistickém duchu.

Dne 30. srpna 1966 se konala schůze SČEDu, během níž zazněly dva významné referáty. První pronesl farář Jan Šimsa, který prohlásil, že v roce 1952 na něj StB vyvinula nátlak za účelem vynucení spolupráce. Inspiraci se Šimsovi stala kritika státních bezpečnostních složek v Jugoslávii⁴¹ Jan Šimsa tak rozproudil diskusi, k níž se připojili účastníci schůze, kteří byli v minulosti podrobeni verbálnímu či fyzickému nátlaku ze strany StB. Výsledkem zasedání byl dokument vypracovaný plénem SČEDu. Obsahem se stala kritika nezákonných praktik státní donucovací moci a jejich represivních složek. Dokument současně zdůrazňoval znepokojení nad situací, kdy se věřící a duchovní Českobratrské církve evangelické stali objektem zájmu StB, která se je buď pohrůzkami či naopak příslibem různých výhod a pobídek snažila přimět k tajné spolupráci. Tento dokument byl ve formě petice předán ministerstvu vnitra. Současně došlo k sestavení další petice, jež nesla požadavek okamžitého upuštění od praktik vedoucích k omezování duchovních při podávání žádostí o povolení pracovních cest do zahraničí. Tyto dva dokumenty jsou pozoruhodné také proto, že je StB vyhodnotila jako první oficiální akci veřejné organizace akci podniknuté vůči ní⁴². Druhý významný referát předložil farář Jan Dus. Příspěvek obsahoval požadavek, aby Generální prokuratura podala podnět k prošetření zločinů proti lidskosti, jichž se revoluční gardy dopouštěly vůči německé menšině bezprostředně po ukončení II. světové války. V červeni 1968 vzniklo prohlášení křesťanů „Nové

⁴¹ DINUŠ, P. (2004): 57-69

⁴² DINUŠ, P. (2004): 57-69

orientace“ k výzvě 2.000 slov (odesláno 8.7.1968), tímto dokumentem se NO zřetelně přihlásila k zápasu o demokratizaci socialistického řádu.

V obecné rovině lze říci, že roky 1966 až 1968 byly obdobím, ve kterém se NO ideologicky přiblížila vedení ČCE. V těchto letech příznivci Nové orientace zcela ovládli SČED a prostřednictvím tohoto orgánu podali celou řadu výzev a prohlášení oficiálním orgánům.

6.2.2. Nová orientace v období normalizace

Z hlediska názorového přesvědčení byla pro představitele Nové orientace srpnová okupace zcela zásadním momentem. Čelní reprezentanti NO byli téměř bezvýhradně přesvědčeni o reálné existenci humánního socialismu a komunismu. Krach reformního úsilí vedl členy NO k přehodnocení vnitřních postojů a NO tak získala nové ambice. O tom, jak hluboké rozčarování způsobil kolaps pražského jara, svědčí dokument B.Komárkové pod názvem „Naše orientace v současnosti“, vydaný v roce 1969. Komárková o socialistickém projektu mimo jiné píše: „Jeho hospodářské teorie a praxe přivedly stát na pokraj hospodářského zhroucení a degradovaly jej ekonomicky na úroveň rozvojových zemí. (...) Nauka o třídním boji obrátila mocenský státní aparát proti vlastním občanům a nezbavovala široké vrstvy obyvatelstva na venkově i ve městech jen jejich živnosti, ale i elementární lidské důstojnosti. (...) Oficiální ideologie spoutala svobodné hledání pravdy ve všech oborech věd, filosofie i umění a obrátila se nekompetentní propagandou proti náboženství.“⁴³

Důležitým a mimořádně bolestným momentem pro celou Česko bratrskou církev evangelickou byly lednové události. Dne 16.ledna 1969 došlo k bezprecedentnímu protestu vůči narůstající apatii národa. Jan Palach, mladý student Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a člen sboru ČCE, se v prostoru schodiště Národního muzea na Václavském náměstí polil hořlavinou a jako živoucí pochodeň se rozběhl směrem k Domu potravin, kde upadl. O tři dny později a po 72 hodinách bolestivého utrpení, v neděli 19. ledna 1969 zemřel. Tý-

⁴³ KOMÁRKOVÁ, B. (1998): 44-45

den poté, 25. ledna ve 12.45 započal pohřební obřad, jenž se proměnil v masivní, spontánní demonstraci. Na pohřbu promluvil rektor Karlovy univerzity Oldřich Starý, český ministr školství Vilibald Bezdíček a další. Pohřební průvod, v čele s československou vlajkou, procházející Prahou zakončil procesí na prostranství před budovou filozofické fakulty. Zde se veřejnost rozešla a Jana Palacha doprovázeli na místo posledního odpočinku, Olšanský hřbitov, jen jeho nejbližší. Církevní smuteční obřad vykonal evangelický farář Jakub S. Trojan. Pobožnost Jakuba S. Trojana při pohřbu Jana Palacha byla otištěna pod názvem „Blahoslavení čistého srdce“ v Křesťanské revue 1962/2.⁴⁴ Jakub S. Trojan říká mimo jiné: „V tomto cynickém století, v němž nás často děsí druzí, a my opět děsíme je, a v němž se mnohdy lekáme, jak jsme všichni vnitřně malí, on nás přivedl k tomu, abychom se ptali otázkou, která z nás může činit velké lidi: co jsem udělal já pro druhé, jaké je mé srdce, za čím jdu, čemu sloužím, co je pro mě nejvyšší životní hodnotou?“

V únoru 1969 se konal XVI. synod ČCE. Tento synod zvolil nového seniora Dr. Václava Kejře. Význam synodu podtrhovala skutečnost, že se jednalo o první synod konaný v době okupace. Synodní shromáždění reagovalo na srpnové události a usneslo na poselství jak církevní, tak i civilní veřejnosti pod názvem „Synod svému národu“.⁴⁵ Poselství se stalo demonstrací jednotné podpory reformnímu úsilí a naopak nesouhlasu s okupací a nastupující normalizací⁴⁶.

Přes počáteční jednotný postoj se však atmosféra uvnitř Českobratrské církve bratrské postupně proměnila. Tato situace přinesla stoupencům Nové orientace trpké zklamání. Stav z počátku sedmdesátých let kontrastoval s realitou let šedesátých. V 60. letech se Nová orientace profilovala jako reformní proud zřetelný především v rámci církve a případné názorové kolize s vedením církve byly řešeny na platformě konstruktivního dialogu. Zastánci Nové orientace vedli velmi živý a plodný rozhovor s Josefem J. Hromádkou a jeho konzervativními přívrženci ve vedení ČCE. Přes veškeré široké názorové rozdíly a ostrou argumentaci, nevedly nikdy tyto pře k vytlačování „modernistických“ proudů. Po roce

⁴⁴ TROJAN, J.S. (1969): 31-33

⁴⁵ „Synod svému národu“, Křesťanská revue 1969/2 str.26

⁴⁶ Celý obsah prohlášení je uveden v příloze č.1

1970, avšak zejména pak po roce 1972, normalizace ve spojení s církevní politikou státních orgánů zasadila zásadní rozkol mezi vedením ČCE a příznivci Nové orientace. Konzervativní proudy, reprezentované např. synodním seniorem Václavem Kejřem, nastolily strategii konsolidace vztahů se světskou mocí. V rámci takto vytýčené linie se vedení církve snažilo o umírněnou obdobu „normalizace“ uvnitř církve.

Mírový odbor⁴⁷ zaslal dne 29.4.1969 dopis Ústřednímu výboru Svazu československo – sovětského přátelství. Tento dokument byl nazván jako „Usnesení Mírového odboru SČED z 28.dubna 1969“. Signatáři, J.Smolík a J.Šimsa vyjadřují své znepokojení nad ohrožením přátelství národů Čechů a Slováků vůči spřáteleným národům, v čele se SSSR. Současně autoři hovoří o vojenském zásahu jako o nespravedlivém a neodůvodněném. Zásah označují jako nepřátelský akt jak vůči demokraticky zvolenému a progresivnímu vedení KSČ, tak i vůči legitimní vládě ČSSR. Mírový odbor zdůrazňuje, že: „základem skutečného dorozumění mezi našimi národy může být jen pravda a svobodný a rovnoprávný rozhovor o pravdě. Proto je předpokladem upřímného přátelství k Sovětskému svazu obnovení naší státní suverenity, a tedy odchod sovětských vojsk...“.⁴⁸ Jan Šimsa dne 8.11.1969 zasílá dopis ministrovi vnitra J.Pelnářovi ve věci jednání příslušníků Veřejné Bezpečnosti dne 7.11.1968 na Václavském náměstí. Šimsa zde kritizuje tvrdý zásah příslušníků vůči pokojné demonstraci. Pro Státní bezpečnost se J.Šimsa pro toto období stává úhlavním nepřítelem v rámci NO, důvodem je jeho vystupování proti metodám ozbrojené moci. Zápis ze schůze komise pro veřejné záležitosti konané v Praze, v Husově domě dne 2.prosince 1969 vyjadřuje obavy z narůstajícího tlaku cenzury, ale také obavy z možného rozkolu ve vlastním sborů. Důvodem je ideologické rozštěpení mezi příznivci NO na straně jedné a synodním seniorátem na straně druhé. V srpnu 1970 vydává B.Komárková brilantní dokument pod názvem: „Křesťan a nároky moderního státu“. Jak napovídá sám název dokumentu, jeho obsahem je rekapitulace vzájemné interakce mezi křesťanem a moderním státem, myšleno totalitárním státem. B.Komárková uvádí: “ (...) Povaha moderního státu je

⁴⁷ Mírový odbor SČED – komise odpovědná za komunikace s Křesťanskou mírovou konferencí. POZN: Více o KMK níže v textu

⁴⁸ HŘÍBEK, P. (1999):.192

tedy taková, že odpověď po jeho nárocích na křesťana je jednoduchá. Chce konformitu se svými politickými a ekonomickými strukturami a se svou ideologií či kryptoideologií. Občan má fungovat k cíli ekonomického a mocenského maxima svého státu. Člověk nemá vyšších cílů než identifikaci s etablovanými strukturami společnosti.⁴⁹ V závěru dokumentu se B.Komárková hlásí ke křesťanské pokoře⁵⁰: „V poslední řadě konečně křesťanova odpovědnost a poslušnost Bohu musí znamenat ochotu k přijetí kříže. V něm je zaslíbeno vítězství, a to znamená i obnovu a napravení řádu mezi lidmi.“ Koncem roku 1971 byli zatčeni Jan Dus, Ladislav Hejdánek, Hedvika Hejdánková a Jiří Jirásek. Důvodem byla distribuce letáků s prohlášením „Synod věmu národu“. Okamžitou reakcí bylo odebrání státního souhlasu s výkonem duchovního povolání Jaromíru Dusovi,

Tlak na Novou orientaci sílil i v rámci vlastního sboru. XVII. Synod Českobratrské církve evangelické se konal ve dnech 28. až 31.12.1971. Jeho význam podtrhoval fakt, že se jednalo o Synod obsahově přímo navazující na první post-okupační Synod z roku 1969. Přes veškeré masivní snahy orgánů StB i církevního odboru Ministerstva kultury se nepodařilo přimět vedení ČCE k odklonu od demokratizačního kurzu. Naopak, XVII. Synod i nadále vznášel požadavky na volnou pastorační činnost ve věznicích, nemocnicích či domovech důchodců. Současně se domáhal umožnění náboženské výchovy na školách všech stupňů, zavedení bohoslužeb v televizi a rozhlasovém vysílání. Novým a do té doby nikdy nevzneseným požadavkem byla výzva k amnestii na všechny pracovně-politické pohovory.

Neúspěchem pro Novou orientaci však byl výsledek diskuse, jejímž předmětem byla otázka, zda má Českobratrská církev evangelická vystoupit z Křesťanské mírové konference. Křesťanská mírová konference (zkráceně KMK) byla mezinárodní křesťanská organizace založená v roce 1958 v Praze. Prvním předsedou byl Josef Jukl Hromádka. Úkolem KMK mělo být zprostředkování dialogu mezi křesťany ve východní a západní Evropě a současně propagace úsilí o zajištění mírového soužití. Vznik organizace však komunistická vláda podminila jednak kontrolou personálního obsazení důležitých postů, jednak si vyhradila

⁴⁹ KOMÁRKOVÁ, B.(1998): 49-58

⁵⁰ TAMTÉŽ

právo na ovlivnění programu KMK. Výsledkem byla jednostranná interpretace mírového procesu, Křesťanská mírová konference prosazovala prosovětskou mírovou politiku. Objektem zájmu byla též solidarita s národně osvobozenec-kými hnutími třetího světa. Podmětem k diskuzi byl dlouhou dobu přetrvávající názor členů NO, ale i dalších duchovních a laiků, že Křesťanská mírová konference řeší obecné záležitosti a nevěnuje se konkrétním ožehavým otázkám. Plané diskuze o prosazování sovětské koncepce mírového soužití všech národů, zakotvené a rozvíjené na virtuální platformě proletariátu pod heslem „proletáři všech zemí spojte se“, nenaplňovali z pohledu NO představy funkčního a legitimního orgánu. Zástupci Nové orientace vytýkali zejména skutečnost, že prosovětská orientace KMK vede k jednostrannému výkladu mírového soužití. Již v roce 1969 na tento fakt upozorňovala Božena Komárková v dopise synodnímu seniorovi Václavu Kejřovi: „už ona nedávno Vámi vydaná brožura o cestě církve nám způsobila starost. Vytvořila záměrnou teologii všestranně nabádající ke konformismu s existující mocí, zatímco pro exportní potřebu v KMK se vytváří teologie pro revoluci v Latinské Americe.“⁵¹ Dle stoupenců Nové orientace byly hlavními důvody pro vystoupení z KMK především naprosté opomíjení aktuálních ožehavých témat východní Evropy. Těmi byli mimo jiné okupace Československa, postavení duchovních a věřících v socialistických zemích, snaha o vytěsnění náboženské výchovy, pošlapávání lidských práv, zejména práva na svobodu slova, víry a přesvědčení. Na počátku roku 1972 iniciuje Ministerstvo kultury akce proti vedení Českobratrské církve evangelické. Důvodem je údajně nedůsledný postoj vůči NO. Důsledkem je další ochlazení vztahů mezi synodním seniorátem a hnutím. V rámci tažení Ministerstva kultury je obviněn a následně na několik měsíců uvězněn předseda SČED Vlastimil Sláma.

Dne 25.7.1972 byl Městský soudem v Praze vynesena rozsudek, na jehož základě byl Jan Dus dle §98 (podvracení republiky) odsouzen na 15 měsíců odnětí svobody. Ladislav Hejdánek byl odsouzen na 9 měsíců (§100 – pobuřování), z nichž necelých 6 měsíců strávil ve vazbě a před nástupem trestu byl amnestován. Před vynesením trestu pracoval jak noční hlídač v Památníku národního

⁵¹ KOMÁRKOVÁ, B. (1998): 71

písemnictví. Po propuštění z vazby pracoval jako topič. Hedvika Hejdánková a Jiří Jirásek byli odsouzeni k nižším trestům také na základě §100.

Duchovní Miloš Rejchrt obdržel sdělení odboru kultury Okresního národního výboru v České Lípě, kterým mu byl s okamžitou platností odejmut státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti. Jeho novým zaměstnáním se tak stalo povolání pomocného topiče u Domovní správy v České Lípě⁵².

29. prosince 1972 Božena Komárková v reakci na postih duchovních adresuje Ústavu státu a práva dopis, v němž žádá o odpověď na následující otázky⁵³:

- zda je v souladu s platnou legislativou, aby určitá část občanů (v dotčené souvislosti duchovní různých církví) byli zbaveni ochranných opatření stanovených Zákoníkem práce. Současně se prof. Komárková táže, zda je zdůvodnitelný z pohledu socialistického práva stav, kdy ochrana duchovních není ošetřena jak prostředky civilního, tak veřejného práva.

- je správní orgán podřízen právu nebo má spoluúčast na jeho dotváření? V této otázce Božena Komárková poukazuje na skutečnost sdružení moci exekutivní s mocí legislativní⁵⁴. B.Komárková současně vyžaduje odůvodnění pravomoci odejmutí státního souhlasu k výkonu povolání duchovního správním orgánem, přestože tato pravomoc není žádným platným předpisem statutárně udělena.

Na jaře roku 1973 je bez udání důvodu odejmut státní souhlas Janu Šimsovi, ten posléze pracuje jako lesní dělník. Později téhož roku je již podruhé odebrán státní souhlas Jiřímu Weberovi. Duben se nesl ve znamení XVII.Synodu Českobratrské církve evangelické, jenž se konal ve dnech 26.-29.4. 1973. Předmětem jednání byla volba nové Synodní rady a diskuze o dalším vývoji církve. Na synodu došlo ke zviditelnění názorové polarizace v církevním sboru. Na straně jedné se ocitla pragmaticky směřovaná Synodní rada, na druhém pólu stáli zastupci Nové orientace, reprezentovaní zejména Jakubem Trojanem a Pavlem Pellarem. Tito faráři zásadně hlasovali proti Synodní radě a ostentativně tak projevovali nesouhlas s pro-režimním postojem rady. Stoupenci Nové orientace se snažili prosadit přečtení poselství adresovaného Synodu, jehož autory byli

⁵² HŘÍBEK, P. (2004): 32

⁵³ Ústav státu a práva odpověděl dopisem dne 8.1.1973: „ (...) náš ústav jakožto výzkumný ústav právní posudky ve věcech jednotlivých občanů nepodává“.

⁵⁴ Stejně otázky položila Božena Komárková Církevnímu odboru při KNV v Brně

duchovní, jimž byly odebrány státní souhlasy. Jmenovitě se jednalo o Miloše Rajchrtu, Vladimíra Kaluse a Jana Šimsu. To se podařilo prosadit, což vyvolalo v Synodní radě obavy z reakce státních orgánů.

Velkým zklamáním pro Novou orientaci bylo závěrečné prohlášení, v němž Synod uvádí, že Českobratrská církev evangelická nesleduje žádné protisocialistické, antikomunistické či antisovětské zájmy.

Dne 29.ledna 1974 zasílá Miloš Rejchrt dopis Ministrovi kultury ČSR Milanu Klusákovi, kde se ohrazuje vůči odebrání státního souhlasu. Píše mj: „Je politováníhodné, že státní orgán kulturní socialistické společnosti se uzavírá poučení z dějin. Víme přece, k jakým koncům vede monopolizace správnosti názorů a poznání“.⁵⁵

Na základě rozhodnutí KNV Středočeského kraje byl farářům J.S.Trojanovi a Alfrédu Kocábovi v únoru odebrán souhlas s výkonem duchovenské činnosti. Proti tomuto kroku se ve sborovém prostředí zvedla poměrně razantní vlna kritiky. Reagoval např. Pavel Tůma dopisem nazvaným „Vážený pane prezidentě“. Dopis zaslal bezprostředně po odejmutí souhlasu kanceláři prezidenta. Faráři Jaromír Batelka a Jan Čapek zaslali jménem výboru SČED výzvu ve věci farářů J.S.Trojana a A.Kocába k rukám církevního tajemníka.

V březnu zasílá Milan Balabán dopis Děkanství Komenského fakulty s názvem: „O akademickou obranu kazatelů evangelia“. M.Balabán uvádí: „Konkrétním podmětem k mé apelaci je odnětí souhlasu k výkonu duchovenské služby bratřím farářům Dr.J.Trojanovi a Ing.Kocábovi pro okruh středočeského kraje. Před nimi to byli faráři Petr Čapek, Jiří Veber, Jan Šimsa a jiní. Zdá se, že na řadě jsou další... . Jeden z postižených farářů, br.J.S.Trojan, je doktorem naší fakulty. Tím logičtější je očekávat, že v jeho prospěch vystoupí akademikové, kteří ho kdysi gradovali, nebo kteří byli při tom (...). Právě motiv společenské odpovědnosti křesťana je určujícím impulzem kazatelů, kteří se dostali do vyznavačských nesnází. (...) Nelze přehlédnout, že většina postižených farářů náleží k bohosloveckému směru tzv. Nové orientace, jež myšlenkově vychází z výchovy Hromádkovy (z četných rozhovorů i půtek, které s ním vedli jeho posluchači a žáci), z odkazu E.Rádl a Jar. Šimsy i z inspirace D.Boenhoeffera.

⁵⁵ HŘÍBEK, P. (2004): 209

Jde zřetelně o diskriminaci jednoho bohosloveckého směru. Začátky této diskriminace ze strany konkrétních světských vrchností jsou dosti dávné, teologického podepření se jí však dostalo až na posledním synodu českobratrské církve evangelické, kdy předsednictvo nebylo s to veřejně vyvrátit nepravá obvinění, která tam byla oficiálně vznesena.“⁵⁶

Nejbouřlivější reakci však vyvolalo rozhodnutí u studentů Komenského bohoslovecké fakulty. Studenti zahájil boj za zrušení rozhodnutí a 22 z nich podepsalo rozhořčený dopis Ministerstvu kultury. Tento dopis vyvolal impulsivní reakci Ministerstva kultury, které nechalo prostřednictvím vedení Bohoslovecké fakulty potrestat nejradikálnější signatáře.⁵⁷ Vedení fakulty odeslalo dne 25.března 1974 studentům otevřený dopis, v němž se stanovuje: „Žijeme uvědoměle v socialistické společnosti. Chceme být plnoprávními občany socialistické republiky – tzn. nechceme jen svá práva, ale i plnit povinnosti. Podporujeme princip socialistické zákonnosti“.⁵⁸

Na celou záležitost reaguje také Božena Komárková dopisem synodnímu seniorovi Václavu Kejřovi, v němž nezvykle ostře vytýká vedení církve pro-režimní postoj vedoucí k perzekuci studentů i farářů. V dopise uvádí mj.: „S Vámi už jednají ministerští tajemníci podle svých zkušeností. Příklad se studenty ilustruje tuto skutečnost v děsivém světle: místo abyste se jich zastali, budete je na jejich rozkaz trestat a to dokonce prý tak, že fakulta pro jejich vyloučení nalezne nějaký studijní důvod, a nelegitimní zásah státní správy zůstane utajen. (...) Vaše povolnost státní správě narušuje samotné základy presbyterního řízení.“⁵⁹

Postižených farářů a vyloučených studentů se zastává i SČED jako celek. Důsledkem tohoto postoje je rozhodnutí Ministerstva vnitra v červenci 1974 o rozpuštění Svazu Českobratrského evangelického duchovenstva. V rozhodnutí se uvádí: „(...) Podle §7 bodu 3 stanov SČEDu musí být vyloučen ze svazu ten, kdo hrubým způsobem ohrozí zájem svazu nebo státu. Členové SČEDu nevyvodili z této skutečnosti žádný závěr. (...) Protože tedy činnost Svazu českobra-

⁵⁶ TAMTÉŽ: 212

⁵⁷ Martin Zlatohlávek a František Matula – vyloučení

Věra Matulová – přerušení studia

Jan Mamula – odložení závěrečných zkoušek

František Šilar – nedoporučen fakultou k udělení státního souhlasu

⁵⁸ PFANN, M. (1998) 81

⁵⁹ KOMÁRKOVÁ, B (1998): 90-96

trského evangelického duchovenstva je i přes předchozí upozornění trvale v rozporu se stanovami svazu, náprava nebyla zjednána ani ve stanovené lhůtě a nápravy nelze dosáhnout ani opatřeními podle jiných právních předpisů, byla organizace podle § 2 odst. 1, zákona č.126/ 1968 Sb. rozpuštěna“.⁶⁰

SČED následně vydává rozklad proti tomuto rozhodnutí, ten je však rozhodnutím Ministra vnitra ČSR Josefa Junga s definitivní platností v září téhož roku zamítnut jako nedůvodný. Tím končí prakticky jediný oficiální církevní orgán, který alespoň v omezené míře hájí názorovou pluralitu uvnitř sboru. Následné roky 1975 a 1976 jsou obdobím vyznačujícím se utlumenou aktivitou a to díky předchozím represáliím. Důležitým dokumentem je dopis mladoboleslavského staršovstva ve věci A.Kocába z roku 1976, kde se celý sbor severočeského kraje zastává tohoto duchovního zbaveného státního souhlasu s výkonem duchovního povolání. Na podzim 1976 o státní souhlas přichází Milan Balabán. Ještě v témže roce píše J.S.Trojan redakci Mladé fronty dopis s vyjádřením k případu souzených amatérských umělců (Jirous, Brabenec, Zajíček, Karásek). V prosinci 1976 vzniká výzva Charta 77, čímž je zahájena další historická etapa Nové orientace.

6.2.3. Nová orientace po roku 1977

Před krátkým pojednáním o vztahu NO a Charty 77 však zmíním významný dokument protirežimního charakteru a také následnou reakci na tuto akci.

Skupina 31 duchovních a věřících sdružených okolo Nové orientace připravila petici pod pracovním názvem „Petice 31“. Dokument iniciovali mimo jiné i zakládající členové NO: J.S.Trojan, M.Šimsa, L.Hejdánek, A.Kocáb, B.Komárková, J.Pfann, M.Rejchrt a další. Petice byla odeslána dne 7.května 1977 pod názvem „Postavení církve a věřících“ a jejím adresátem se stala poslanecká sněmovna FS. Cílem dokumentu byl podrobný rozbor situace a postavení ČCE. Petice se nesla v kritickém duchu a vytýkala státním orgánům perzekuci duchovních, omezování sborových aktivit, diskriminaci věřících a snahy o

⁶⁰ HŘÍBEK (2004): 226

vymýcení duchovní výuky v zemi. Dokument sestává z 10 oddílů, přičemž každá kapitola analyzuje přístup státu k věřícím a jejich zájmům:

1. Omezování sborové aktivity
2. Omezování ekumenické činnosti
3. Státní souhlas k vykonávání duchovenské činnosti
4. Faráři v činné službě
5. Omezování a nátlak v oblasti náboženské výchovy
6. Postih v zaměstnání
7. Přístup ke vzdělání
8. Nová orientace

V tomto odstavci autoři uvádí o NO mimo jiné: „V situaci, kdy je hlubší rozhovor v církvi znemožněn, kdy existují nepatrné a pro přátele Nové orientace žádné publikační možnosti, roste nedůvěra i v církvi. Tvrdí se, že přátelům Nové orientace šlo o politické cíle, o spolupráci s komunisty nebo naopak, že je příliš poplatná lidové církvi či příliš elitářská, má blízkost ke katolictví či protestantskému radikalismu, nebo dokonce, že jde o sektu, uzavřené společenství, podobající se řeholi, či světsky zaměřené hnutí“.⁶¹

9. Publikační činnost církve
10. Konventy a synody církve

Petice vzbudila u státních orgánů značnou pozornost, proto Odbor pro církevní záležitosti při Ministerstvu kultury vyvinul tlak na vedení Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Důsledkem byl veřejný dopis vedení fakulty, vydaný dne 24.5.1977 pod názvem „Teologické teze učitelů Komenského fakulty“. Autoři teze v osmi bodech odmítli jak teologickou, tak zejména politicky zaměřenou činnost Nové orientace. Autoři, kteří se však pod dokument nepodepsali, uvádí: „(...) V současné době jsme svědky nápadných konkrétních důsledků několikaletého úsilí vtáhnout Českobratrskou církev evangelickou do politického zápasu na pozice, které nejsou bohoslovecky oprávněny a které negují socialistické společenské a politické podmínky, v nichž žijeme a na jejichž utváření se chceme podílet. Každá myšlenka, že je možno počítat s provizorností socialistického zřízení, nás oslabuje duchovně a podvazuje naši tvořivou činnost“.

⁶¹ HŘÍBEK, P. (2004): 234

Mezi stoupenci Nové orientace a vedením Komenského bohoslovecké evangelické fakulty názorově blízském Synodní radě, vzniká hluboká názorová propast. Celá záležitost měla dohru v říjnu 1977, kdy Synodní rada zaslala všem seniorátním výborům rozhodnutí o správním provinění 16 bratří a sestry vikářů. Synodní rada prostřednictvím tohoto dokumentu udělila všem správní trest a důtku. Tímto aktem se příznivci Nové orientace ocitli v postavení opozice nejenom vůči komunistickému režimu, ale současně i opozici vůči vedení ČCE.

Vyvrcholením této anti-nové orientace bylo synodní jednání ve dnech 20.–22. 1. 1978. XX. Synod zvolil novou Synodní radu a přijal „pozitivní“ dokumenty, zejména „Řád pastýřské služby, péče a kázně“, na jehož základě mohlo nové vedení ČCE postihovat opozičně jednající duchovní, presbytery a laické členy církve.

Nová orientace a Charta 77

Prakticky ihned po vzniku petice s k ní svými podpisy připojili téměř všichni čelní představitelé Nové orientace. Chartu 77 signovali mimo jiné M. Balabán, T.Bísek, J.Čapek, J.Dus, L.Hejdánek, A.Kocáb, B.Komárková⁶², J.Litomiský, J.Pfann, M.Rejchrt, J.Šimsa J.S.Trojan a další. Činnost Nové orientace a Charty tak postupně splývá.

Stoupenci Nové orientace Ladislav Hejdánek, Miloš Rajchrt, Jan Kozlík a Jan Litomiský byli se později stali tiskovými mluvčími Charty 77.

Charta 77 byla pro Novou orientaci zlomovým momentem. „Se zrodem Charty 77 končí autonomnost“ Nové orientace. Práce však pokračuje v nových formách a s novou intenzitou. Nová orientace tu svým vlivem podstatně přesáhla hranice naší církve.“⁶³

⁶² Neopomenutelný byl při vzniku Charty příspěvek Boženy Komárkové, která se svými texty na dokumentu výrazně podílela

⁶³ PFANN, M. (1998): 82

6.3. StB a činnost zaměřená na Novou orientaci

Státní bezpečnost počala věnovat církevním organizacím systematickou pozornost prakticky ihned po realizaci únorového puče v roce 1948. Činnost StB vyvrcholila v padesátých letech⁶⁴, připomeňme si alespoň případy kardinála Josefa Berana či umučení faráře Josefa Toufara ve vykonstruovaném procesu tzv. čichoštského zázraku.⁶⁵ I přes pozvolnou demokratizaci let šedesátých pozornost StB zaměřená na oblast církví a náboženských organizací nepolevila. Církve i nadále náležely ke skupině tzv. vnitřního protivníka. Po srpnových událostech a především v souvislosti s nastupující normalizací vyvstaly před StB nové úkoly a intenzita aktivit tohoto analyticko-represivního orgánu výrazně vzrostla.

Činnost StB zaměřená konkrétně vůči Českobratrské církvi a Nové orientaci byla zaměřena především na pronikání do vedení církve, seniorátu, vedení sborů i církevních zařízení za účelem vyhledávání opozičních tendencí a jejich následné rozrušování.⁶⁶ K tomuto cíli sloužila tato opatření⁶⁷:

- soustavné sledování Nové orientace, zabraňování vzniku dalších opozičních skupin
- vytváření podmínek pro vnitřní polarizaci a názorové neshody v NO, vyvolávání ovzduší vzájemné nedůvěry a podezřivosti uvnitř NO, vnášení různých dezinformací a nedůvěry
- osobní diskreditace aktivních představitelů církevní opozice v očích ostatních členů církve, dosažení izolace v rámci ČCE a znemožňování jejich nové volby do vnitrocírkevních funkcí
- ovlivňování průběhu synodu a dalších shromáždění za účelem zabránění vnesení opozičních požadavků
- ovlivňování činnosti církevních zařízení, především Komenského evangelického teologického fakulty, s cílem zajistit personální obsazení vedoucích funkcí tajnými spolupracovníky nebo dalšími osobami s obecně

⁶⁴ V roce 1950 byly v Akci K zlikvidovány mužské kláštery a 2000 řeholníků internováno v tzv. centralizačních kláštrech, což byly kláštery přeměněné na pracovní tábor. Ve stejný den byla v Akci P násilně sloučena řeckokatolická církev s pravoslavnou.

⁶⁵ Více o tomto případě např. DRAŠNER, F. 2002. *Čichoštský zázrak*, Praha: Libri

⁶⁶ Citováno dle DINUŠ, P. (2004)

⁶⁷ KOSOVÁ, V. (1980): 18

- uznávaným vlivem v řadách církve s loajálním postojem k režimu; zajištění politicko-uvědomělého vlivu na posluchače a laiky v církvi
- ovlivňování obsahu církevních periodik
- tzv. aktivní operativní rozpracování a represivní zásah proti opozičním skupinám v ČCE, zajištění preventivně-výchovného dopadu těchto opatření na ostatní členy církve
- aktivní nabádání vedení církve k eliminaci opozičních tendencí uvnitř vlastní církve

Trestní klasifikace

Z hlediska právního výkladu Státní bezpečnost formálně prováděla operativní rozpracování Českobratrské církve evangelické na základě těchto trestních činů:

- podvracení republiky (§ 98)
- pobuřování (§ 100)
- zneužívání náboženské funkce (§ 101)
- poškozování zájmu republiky v cizině (§ 112)
- maření dozoru nad církevními a náboženskými společnostmi (§ 178)⁶⁸

Okruh zájmu StB

Vzhledem k široké členské základně a poměrně vysokému počtu stoupenců Nové orientace (cca 300 aktivistů) StB vytvořila seznam sledovaných osob. Jako potencionálně nejnebezpečnější exponenty odporu soustředěné v Nové orientaci označila StB tyto osoby⁶⁹:

Balabán Milan, Bísek Tomáš, Brodský Petr, Čapek Jan, Dus Jan, Hejdánek Ladislav, Kocáb Alfréd, Komárková Božena, Rejchrt Miloš, Šourek Jan, Trojan Jakub, Trusina Jan. StB v rámci své činnosti vůči Nové orientace vypracovala agenturní operace s názvy IDEOLOG, ORIENTACE. V rámci těchto operací byly vypracovány svazky na všechny významné členy Nové orientace.

Perzekuční nástroje vůči NO

Státní moc využívala systematicky celou řadu donucovacích prostředků, které

⁶⁸ DINUŠ, P. (2004): 21

⁶⁹ Řazeno abecedně

měli zabránit vzniku a následnému rozrůstání opozičních aktivit. Proti členům Nové orientace byly využívány zejména tyto prostředky:

- odejmutí souhlasu s výkonem činnosti duchovního

Nezbytnou podmínkou pro výkon povolání duchovního byl tzv. „Státní souhlas k výkonu činnosti duchovního“. Ten uděloval Sekretariát pro věci církevní MK ČSR, respektive odbory pro věci církevní při jednotlivých Krajských národních výborech. Stejný orgán tento souhlas odebíral a to prakticky dle vlastní libovůle. Tento postup vycházel z poněkud devótní logiky, že státní moc může svým ne-souhlasem zabránit duchovnímu poslání. Standardní příčinou pro odejmutí souhlasu byl negativní postoj duchovního vůči socialistickému zřízení. Po odebrání státního souhlasu musel takto postižený nastoupit civilní zaměstnání, které téměř nikdy neodpovídalo jeho kvalifikaci.

- dalším krokem při perzekuci duchovních bylo znemožnění nástupu na kvalifikovaná pracovní místa

Duchovní, kteří museli odejít do civilní sféry měli uvedeno v tzv. kádrovém posudku, že jim byl odejmut státní souhlas. Tím byl prakticky znemožněn nástup na kvalifikovaná pracovní místa. Přestože se v případě duchovních téměř vždy jednalo o minimálně středoškolsky vzdělané osoby, nastupovali na nekvalifikované pozice. Někdejší faráři tak nastupovali na místa topičů, pomocných dělníků, stavebních dělníků.

- mezi sankční nástroje patřilo i ztížení či znemožnění studia perzekuovaných duchovních i jejich blízkých příbuzných.

V materiálech dětí duchovních⁷⁰ se v rámci kádrových posudků objevovali materiály o jejich rodičích. Tento fakt významně snižoval šance dětí studovat jimi vybraný obor na VŠ, či dokonce nástup na střední školu.

- akce ASANACE

Jednalo se o celorepublikovou akci režírovanou Státní bezpečností. Cílem Asanace bylo prostřednictvím psychického nátlaku spojeným s fyzickým násilím

⁷⁰ Na rozdíl od katolických duchovních se mohou evangeličtí faráři ženit a plodit děti. Neplatí zde pravidlo celibátu. Evangelickým farářem mohou být i ženy.

přinutit k emigraci osoby z okruhu signatářů a sympatizantů Charty. Celá akce trvala sedm let, od konce roku 1977 do roku 1984. Vzhledem k faktu, že celá řada signatářů pocházela z osob zapojených do hnutí Nová orientace, zaměřila StB svoji pozornost i na ně. Vystěhování tak bylo nabídnuto mj. M.Balabánovi, J.Trojanovi. Mezi zhruba třiceti osobami⁷¹, jež republiku opustili byl i Svatopluk Karásek (od roku 1972 stoupenec Nové orientace).

- vazební opatření, trestní stíhání

Mezi nejtvrďší represivní nástroje vůči opozičním aktivistům patřila opatření z oblasti jurisdikce. V rámci platného právního řádu socialistické zákonnosti platilo ustanovení o možném vazebním zadržení potencionálního pachatele trestné činnosti, kdy tato vazba mohla trvat až v délce jednoho roku. Toto opatření bylo často využíváno jako zlovolný represivní nástroj. Socialistická legislativa disponovala celou řadou ustanovení o trestných činech s politickým podtextem, na základě takto definovaných paragrafů trestního zákona byli uvězněni či vazebně zadrženi osoby z okruhu Nové orientace: Jan Dus, Ladislav Hejdánek, Miloš Rejchrt. Proti pronásledovaným aktivistům se daly využít i „nepolitické“ paragrafy trestního zákoníku, např. Jan Šimsa byl stíhán a následně uvězněn na základě trestního ustanovení o napadení veřejného činitele (§155), neboť se dne 31.5.1978 při osobní prohlídce ve svém brněnském bytě fyzicky zastal manželky napadené příslušníkem Státní bezpečnosti.

7. Závěrem: Nová orientace a odkaz dnešku

Hledáme-li odpověď na otázku, proč komunistická nomenklatura z nekatolických církví považovala za významně nebezpečnější Českobratrskou církev evangelickou (a nikoliv početnější Církev československou husitskou), pak ji nalézáme v demokratickém uspořádání sborů ČCE. Tato církev je nositelem presbyterní tradice obsahující liberální prvky. Synodní rada i senioráty jednotlivých sborů jsou voleny demokratickou cestou. Demokratická tradice Čes-

⁷¹Republiku opustili mj. také pozdější pražský rabín Karol Sidon, zpěvák Jaroslav Hutka či herec Pavel Landovský.

kobratrské církve evangelické motivuje členy sboru nést odpovědnost za věci veřejné. V tomto duchu se v době těžkého útlaku zrodilo reformní hnutí Nová orientace.

Ve své práci jsem sledoval činnost Nové orientace od svého vzniku až do okamžiku prolnutí s Chartou 77. Důležité pro studium Nové orientace je rozdělení existence na tři významné časové etapy tvořené přibližně obdobími 1958-1968, 1969-1977 a od roku 1977 do příchodu revoluce v roce 1989. Každé z těchto období je charakteristické svou obsahovou náplní.

V první fázi se Nová orientace soustředila především na vytyčení nových teologických východisek. Z teologického hlediska NO usilovala o přiblížení křesťanství modernímu člověku a jeho aktuálním potřebám. Cílem byla aktualizace obsahové náplně křesťanského učení. Právě zájem o společnost a moderního člověka přivedl Novou orientaci k interakci s komunistickým režimem bojujícím za sekularizaci společnosti. Petiční činnost v šedesátých letech, související s tlakem režimu na církve, jejich duchovní a laiky, přivedla postupně Novou orientaci k celospolečenským tématům. V tomto okamžiku se NO stává opozičním hnutím.

Druhé období se nese ve znamení deziluze a odporu. Členové NO, do jisté míry sympatizující s marxismem a plně podporující projekt socialismu s lidskou tvář, se po srpnu 1969 vyhraňují vůči komunismu. Již nevěří v neformovatelnost komunistických a socialistických „prototypů dokonalé společnosti“. V tomto období se hnutí Nová orientace staví zcela zřetelně do opozice vůči režimu. Sám režim svými perzekučními nástroji vyvolává proti sobě nepřátelské nálady. Státní bezpečnost se pokouší infiltrovat do ČCE. Přichází první postihy, nejprve kázeňské, později již razantní. Faráři musí opustit své sbory, další jsou uvězněni. Dochází k rozkolu mezi kontestujícím vedením církve a reformisty. ČCE tak zasahuje doposud nejhlubší krize za dobu celé existence.

Poslední významnou etapu představuje éra spojená s Chartou. Představitelé Nové orientace se svým postojem zcela identifikovali s myšlenkami obsaženými v Chartě 77. Postupně se obě tato hnutí prolнула a vzájemně obohatila. Nová orientace tak našla širší auditorium, neobracela se již především na členy církve, oslovovala celou pro-demokratickou obec. Celé období končí rokem 1989 a

nelze nalézt příhodnější slova než nám zanechalo závěrečné poselství 26.synodu ČCE, 18.11.1989:

„Obracíme se i k vám, představitelé našeho veřejného života. Chceme aktivně podporovat nápravu v oblasti duchovní, mravní, společenské, v ochraně životního prostředí i v hospodářském životě. Očekáváme úctu k mínění všech občanů bez rozdílu, tak jak jsou si rovni před Bohem i před zákonem. Nikdo si nesmí přivlastnit moc na úkor ostatních. Právě v těchto dnech jsme zblízka prožili, jak hrůzným způsobem může být moci zneužito. Zastáváme právo shromažďovat se a šířit myšlenky i vyjadřovat vůli nenásilnými prostředky. Očekáváme, že budou propuštěni vězňové pro svědomí. Věříme, že toto nepovede k destabilizaci, ale naopak k očištění a upevnění celé společnosti.“⁷²

⁷² OTTER, J.; VESELÝ, J. (1992): 92

Synod svému národu

Sestupujeme ve svých úvahách spolu se svými spoluobčany k samým kořenům své národní existence, která je vážně ohrožena z vnitřku polopravdami a z vnějšku hrozbou násilí. Nepřehlížíme kladné stránky života naší společnosti. Myslíme na nepoddajnost některých politiků, přímočarost studentů, jasné postoje odborových svazů, na statečnost spisovatelů, novinářů, pracovníků rozhlasu a televize, která nás zahanbuje. Povzbuzuje nás vnitřní citlivost národa vůči pravdě, jak se projevila po lednovém období jednoty nalezené od počátku roku 1968 a zvláště v srpnových dnech 1968. Nenásilný odpor po 21. srpna překvapivě odkryl moc bezbranné pravdy. Naučili jsme se mít větší porozumění pro ty národy ve světě, které těžce trpí.

Vývoj od ledna do srpna měl všechny předpoklady pro to, aby účinně řešil národní krizi, která se prohlubovala řadu let. Tato krize měla své kořeny v tom, že ve jménu socialismu, který byl zamyšlen jak řád nejhumánnější, byly v naší zemi po léta páčány činy namířené v různých podobách proti základům lidství. Neospravedlnitelný vojenský zásah v srpnu 1968 nezlikvidoval možnosti řešení této krize jen díky statečnosti a jednotě našeho lidu. Náš lid v následujících měsících navzdory všem tlakům nadále trval na zachování a rozvíjení původních cílů obrodného procesu. Nemožnost rozvíjet organicky tento proces podle našich tradic, necitlivé zásahy z vnějšku, které dosud znemožňují volby, udržování včerejších a mocensky zaměřených politiků, kteří svou neschopnost maskují přátelstvím k SSSR a nejistota o odchodu cizích vojsk a pobyt jejich posádek zejména ve městech – to vše prohlubuje krizi našich národů a oddaluje perspektivu dorozumění s pěti zeměmi. Nejvážnějším projevem této krize je, že „pravda přestává být pravdou“ a že se věci nenazývají pravými jmény. Jsme v nebezpečí, že sami začneme uznávat, že mír nelze upevňovat jinak než zvyšováním vojenského potenciálu, že se k svobodě dostaneme přes cenzuru, že internacionalismus znamená podrobit se zájmům velmocí. Otřesné je, že to, co jiní považují za bezpráví a křivdu, někteří nazývají bratrskou pomocí.

Toto všechno rozkládá snahu o vnitřní pravdivost, otupuje svědomí, křiví páteř. Snadno se pak podléhá náladám, že máme-li fyzicky přežít, je potřeba přijmout tuto situaci jako realitu a omezit se na spotřební život. Takováto rezignace bere odvahu k životu a ještě prohlubuje dlouho se vlekoucí skutečnost, která nás těžce trápí, že náš národ vymírá. Tisíce nenarozených dětí je utracováno se zarážející samozřejmostí.

Uprostřed této krize, která soudí především nás křesťany, přibližuje se i osvobozující milost Kristova a naděje, která činí nemožné možným. V naději překvapivých možností nikdy už nesmíme přestat vidět věci tak jak jsou, přestat rozeznávat pravdu od lži, nemůžeme a nechceme se navzájem vmanipulovávat do postojů, které nezastáváme, nechceme volit za své představitele ty, kterým nevěříme a odmítáme potlačování věcné kritiky ideologickými schématy.

Náš postoj k 21. srpnu je jednoznačný. Falešně by jej však vykládal ten, kdo by v něm chtěl vidět uraženou národní hrdost nebo projev nenávistné vášně. Roste z věrnosti k pravdě a z lásky k svobodě všech lidí. Skutečnost smíření v Kristu je silnější i než to, co se stalo v srpnu. Církev nemůže jinak než nést poselství Kristova smíření vůči všem lidem, nevyjímaje lid národu pěti zemí. Smíření je však možné jen v pravdě a svobodném a rovnoprávném rozhovoru o ní.

To vše má sloužit budoucnosti pravdivé a svobodné a radostné, kterou jsme dlužni především slabým, bezbranným a maličkým.

21.února 1969

9. Seznam použité literatury

BALABÁN, M. 2002. *Kvete-li vinný kmen*. Praha, Kalich

BALÍK, S.; HLOUŠEK, V.; HOLZER, J.; ŠEDO, J. 2003. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno, Masarykova univerzita - Mezinárodní politologický ústav

BENČÍK, A.; DOMAŇSKÝ, J. 1990. *21. srpen 1968*. Praha, Tvorba

CUHRA, J. 2005. *Katolická církev a odpor vůči „normalizačnímu“ režimu*. s.67-78, In: BLAŽEK, P. Eds. 2005. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu Československu 1968-89*. Dokořán, Praha

FIALA, P.; HANUŠ, J. 1999. *Skrytá církev*. Brno: CDK

FIALA, P.; HANUŠ, J. 2001. *Katolická církev a totalitarismus*. (Eds.) Brno: CDK

KADLEC, J. 1993. *Dějiny katolické církve*. Olomouc: Univerzita Palackého

KOMÁRKOVÁ, B. 1998. *O svobodu svědomí*. Brno: Arch Brno

LIŠKA, O. 2006. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989*, Praha: ISBN

MAIER, H. 1999. *Politická náboženství* (Totalitární režimy a křesťanství). Brno: CDK

OTÁHAL, M. 1993. *První fáze opozice proti takzvané normalizaci (1969-1972)*, in Mandler, E. (eds., 1993): *Dvě desetiletí před listopadem 89*, str. 11-33

OTÁHAL, M. 1994. *Opozice, moc a společnost 1969/1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

OTTER, J.; VESELÝ, J. (1992). *První sjednocená církev v srdci Evropy – českobratrská církev evangelická*, Praha: Kalich

PFANN, M. 1998. Nová orientace v Českobratrské církvi evangelické. Středokluky: Zdeněk Suksa

SMOLÍK, J. 1989. *Josef L.Hromádka Život a dílo*. Praha: Ekumenická rada církví

VANĚK, M. (eds.). 2006. *Mocní? Bezmocní?* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

Periodika:

CIVÍN, J. 2005. Československý komunistický režim v letech 1985 – 1989, *Středoevropské politické studie*, roč. VI, č. 2-3, č. 2-3, on-line text (<http://www.iips.cz/seps/>).

DUS, J.Z. 2006. Promeškané příležitosti českobratrských evangelíků. *Protestant*, č.9, 2006, příloha Protestor, str. 3-6

HANDLOVÁ, V. 2005. Dietrich Bonhoeffer – život před nacismem, *Getsemany*, č.4., 2005, str.16-19

NOVÁK, M. 1995. Systémy politických stran a základní modely opozice, *Sociologický časopis*, č. 3, 1995, str.300-305

ŠIMSA, J. 1986. Dusovy kacířské kampaně, *Dlask*, č.2, 1986, str.30

ŠIMSA, J. 1986. Politická angažovanost, *Dlask*, č.2, 1986, str.30

TROJAN, J.S. 1969. Blahoslavení čistého srdce, *Křesťanská revue*, č.2., 1969, str.31-33

VAŠKO, V. 2006. Pronásledování církví komunistickým režimem. *Protestant*, č.9, 2006, příloha Protestor, str. 1-2

Výzkumné práce:

DINUŠ, P. 2004. Českobratrská církev evangelická v agenturním rozpracování StB, Sešity ÚDV č.11, 2004

FORMÁNKOVÁ, P.; KREMLIČKOVÁ, L. (eds.) 2005. *SECURITAS IMPERII 11 Sborník k problematice perzekuce katolické církve*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu

HŘÍBEK, P. 2004. *Nová orientace – hledání a zápasy hnutí otevřeného prostoru*, Diplomová práce, Praha: Evangelická teologická fakulta

KOSOVÁ, V. 1980. *Boj orgánů SrB s antisocialistickými tendencemi v Českobratrské církvi evangelické*, diplomová práce, Praha: Vysoká škola SNB, Fakulta StB

ŠEDO, J. 2001. *Opozice na počátku 70.let a její politické programy*, Diplomová práce, Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií

On-line texty:

HALÍK, T. 2000. *Státem vnucený ateismus*, on-line text:
(http://www.halik.cz/clanky/statem_vnuceny_ateismus.php)

HECZKO, S. 2004. *Co je to vlastně marxismus?*, on-line text:
(<http://www.blisty.cz/art/17901.html>)